

Dr. ANTONÍN ČALA O. P.

● ZÁKLADY KOMUNISMU

Olomouc 1946

Dominikánská edice „KRYSTAL“

Superiorum permissu.

ÚVOD.

Chceme zde krátce vyložit podstatu komunismu a podat o něm správný, objektivní úsudek. Neboť mnozí jej vidí jen po té neb oné stránce, nedovedou postřehnout a proniknout celou jeho podstatu. Mnozí o něm soudí zkresleně podle svých osobních zájmů. Mnozí jej nadšeně přijímají, jiní jej rozhořčeně zamítají. Je tedy třeba poznat celou podstatu komunismu, abychom jej mohli posoudit objektivně.

Komunismus není jenom nauka hospodářská, sociální a politická, nauka o vlastnictví, o práci, výrobě a směně, o státě, nýbrž komunismus je celý ideologický systém, který se snaží podat konečné rozřešení všech životních otázek o světě, o životě, o člověku a jeho posledním cíli. Komunismus je nyní vlastně celý světový názor. „Marxismus, to je celé chápání světa“, prohlašoval Plechanov.

Hospodářská a sociální nauka i praxe komunismu je nerozlučně spojena s jeho filosofickou naukou. Ano vyrůstá přímo z ní. Proto k poznání celé podstaty komunismu je nutno vyjít z jeho filosofie. Oficiální komunistická nauka je nauka vypracovaná Marxem a Engelsem, dále pak rozvinutá, vyložená a aplikovaná Leninem, a sluje *marxismus—leninismus*. Tuto úřední komunistickou nauku zde budeme krátce zkoumat 1. s hlediska filosofického, 2. s hlediska sociálního, 3. s hlediska hospodářského, 4. s hlediska náboženského.

KAPITOLA I.

FILOSOFICKÉ ZÁKLADY KOMUNISMU. (Dialektický materialismus.)

1. Výklad dialektického materialismu.

a) S filosofického hlediska je komunismus především a podstatně *materialismus* (hmotařství). Sami komunisté se vědomě a soustavně nazývají materialisty.

Základní otázkou každé filosofie je stanovit, jaký je poměr mezi duchem a hmotou, mezi myšlením a předmětem.

Marxistický materialismus zastává prvenství hmoty nad duchem. Ducha sice nepopírá, ale tvrdí, že duch nemá prvenství. „Hmota není výtvořem ducha, nýbrž duch sám je jen nejvyšším produktem hmoty.“ (Engels: Ludvík Feuerbach, Praha 1932, str. 45) Marxistický materialismus učí, že duch neexistuje nezávisle na hmotě, že není podstatou, která by mohla existovat sama o sobě. Podle něho pouhý duch (Bůh) a lidská duše, subsistující po odlioučení od těla) jsou jen plané domněnky, vzniklé z nevědomosti nebo ze vzrušené obraznosti zosobněním přírodních sil a pod. „Mimo přírodu a lidstvo není nic; vyšší bytosti, vytvořené naší náboženskou obrazností, jsou jen fantastickým odrazem naší vlastní bytosti“ (Tamtéž, str. 41). Dále, hmota je základem a podstatou veškeré skutečnosti, t. j. všechno, co existuje, je pouze hmota. Z hmoty se vyvíjí všechno, z hmoty se vyvíjí i duch. Hmota je nejvyšší příčinou

sebe i ducha. „Duch je toliko nejvyšším produktem hmoty“ (Tamže, str. 45). A ačkoli duch je zcela ponořen v hmotě a je též podstaty jako hmota, (duch je totiž jen jakýsi jemnější druh hmoty), přece jaksi přesahuje hrubou hmotu. Ačkoli je určován hmotou, přece na ni také působí, někdy i velmi silně (Tamtéž, str. 49). Komunistický materialismus výslovně popírá jen absolutního Ducha, Boha. Nepopírá však výslovně „ducha“ v přírodě, v člověku. Práví, že právě svým „duchem“ liší se člověk od ostatních živočichů. Tohoto „ducha“ však považuje za vrcholný výtvar hmoty.

Z toho vidíme, že se komunistický materialismus liší i od hrubého materialismu, který popírá všechno duchovno, i od deterministického materialismu, podle něhož je člověk zcela bezmocný změnit běh událostí, Marx i Engels vždy zavrhovali takový deterministický materialismus. Engels na př. píše: „Lidé si dělají sami své dějiny, avšak v daném prostředí, které jim ukládá jisté podmínky“ (Dopis z 25. ledna 1894 Konrádu Schmidtovi).

Celou komunistickou nauku o poměru ducha a hmoty můžeme krátce shrnouti takto: 1. Hmota má prvenství nad „duchem“; 2. „duch“ je pouze jakási zjemnělá hmota, která jaksi přesahuje sebe samu; 3. není ducha bez hmoty, není ducha substanciálního.

Dále o poměru našeho myšlení k poznávanému předmětu komunistický materialismus učí, že naše poznání je objektivní, že naše představy a myšlenky odpovídají skutečnosti, a to proto, že jsou jenom „hmotným světem, přeneseným a přeloženým do lidského ducha“ (K. Marx: Kapitál I., Praha 1921). „*Myšlenku nelze oddělit*

od hmoty, která myslí.“ (K. Marx: Vybrané spisy, sv. I., str. 400). „Naše vědomí a myšlení, ať se zdá jakkoli nadsmyslové, jest výtvořem hmotného, tělesného orgánu, mozku“ (Tamtéž, str. 439). Engels pak zavrhuje idealistický výklad našeho poznání, jenž propadá subjektivismu ukazuje, že naše poznání je objektivní, a uzavírá, že zkušenost dokazuje zcela nevývratně, že přírodu svým myšlením postihujeme správně (Engels: Ludvík Feuerbach, Praha 1932, str. 33). — Lenin o tom píše: „Vědomí . . . jest jen odrazem bytí“ (Lenin, sv. XIII., str. 266). „Obraz světa jest obrazem toho, jak se hmota pohybuje a jak hmota myslí“. (Tamtéž, str. 288). — Stalin pak shrnuje nauku svých učitelů: „Marxistický filosofický materialismus vychází z toho, že hmota, příroda a bytí jsou objektivní realitou, existující mimo vědomí a nezávisle na něm, že hmota je prvotní, jelikož je zdrojem počitků, představ a vědomí, kdežto vědomí je druhotné, odvozené, jelikož je odrazem hmoty, odrazem bytí, že *myšlení je produktem hmoty*, která dosáhla ve svém vývoji vysokého stupně dokonalosti, totiž produktem mozku“ (Stalin: O dialektickém a historickém materialismu, Praha 1945, nakl. Svoboda, str. 14).

b) Marxistický materialismus se liší od jiných forem materialismu tím, že je to materialismus *dialektický*.

Dialektickou metodu přijal Marx od Hegela. Dialektika je u Hegela zvláštní myšlenková metoda (logika). Podle Hegelovy dialektiky žádné myšlení není možné bez kontradikce, bez protikladu. Na př. idea bytí je možná jen tehdy, když obsahuje svůj opak, totiž ideu nebytí. Kontradikce je nutná nejen při vzniku ideje, nýbrž i při rozvoji ideje, t. j. při myšlení. Každý stupeň

poznání je prý popřením předcházejícího stupně, a obsahuje v sobě jako v zárodku popření sebe samého. To je známá Hegelova these (klad), antithese (protiklad) a synthese (souhrn). These je tvrzení něčeho, antithese je popření toho, co bylo tvrzeno, synthese pak je popření toho, co bylo popřeno. Toto je podstata hegelovské dialektiky.

K. Marx přenesl tento myšlenkový dialektický postup na realitu, na svůj materialismus, ale obráceně. Hegel totiž tvrdí, že existuje toliko idea čili duch, a že všechno ostatní je pouze vývoj jednoho a téhož ducha. Marx však učí, že existuje toliko hmota, a že všechno ostatní je pouze vývoj hmoty. „Moje dialektická metoda — praví Marx — je v základě od Hegelovy metody nejen odlišná, nýbrž jest jejím přímým opakem. Pro Hegela jest proces myšlení, ježž pod jménem ideje přeměňuje dokonce v samostatný subjekt, demiurgem (tvůrcem) skutečna, které představuje jen jeho zevní projev. Pro mne naopak není ideálno nic jiného než materiálno, přesazené do lidské hlavy a v ní přetvořené“ (Marx: Předmluva ke „Kapitálu“, sv. I., str. XVIII.).

c) Když je tato dialektika aplikována na materialismus, plynou z ní velmi závažné důsledky: evolucionismus, revolučnost a naprostý realitivismus.

a) EVOLUCIONISMUS.

Podle dialektického materialismu všechno, co existuje, je vnitřně protikladné. Protikladnost (kontradikce) je podstatou každé věci; protikladnost je realita sama. Zároveň však realita má ráz dynamický, pohyblivý; je

vnitřně a podstatně pohybem, děním, a je jen pohybem a děním, je ustavičným vývojem sebe samé. Pohyb a změna k ní nepřicházejí z vnějšku, nýbrž jsou v ní samé.

Engels o tom píše: „Svět nesmí být chápán jako komplex ukončených věcí, nýbrž jako komplex *procesů*, kde věci zdánlivě pevné, stejně jako jejich intelektuální odrazy v našem mozku, *ideje, přecházejí nepřerušovanou změnou dění a zanikání*“ (B. Engels: Ludvík Feuerbach, Praha 1932, str. 58).

Engels pak podrobněji rozvádí tutéž zásadu: „Příroda je zkušebním kamenem dialektiky a my musíme moderní přírodovědě přiznati, že pro tuto zkoušku dodala nanajvýš bohatý, každým dnem se hromadící materiál, a tím dokázala, že *v přírodě, konec konců, se všechno děje dialekticky* a nikoli metafysicky, . . . že příroda se nepohybuje ve věčné jednotvárnosti stále se opakujícího kruhu, nýbrž že *prodává skutečné dějiny*. Zde je nutno jmenovat především Darwina, který metafysickému pojetí přírody zasadil nejmocnější ránu svým důkazem, že *celá nynější organická příroda, rostlinstvo a živočistvo, a tudíž i člověk, jsou produktem miliony let trvajících vývojového procesu*“ (Engels: Antidühring Praha 1933, 17). — A dále: „*Veškerá příroda od nejnepatrnější částičky až po největší těleso, od písečných zrněk až po slunce, od prvoků až po člověka, je ve věčném vzníkání a zanikání, v nepřetržitém toku, v neustálém pohybu a změně*“ (Tamtéž, str. 491).

A Stalin praví: „Dialektika zkoumá proces vývoje nikoli jako prostý proces růstu, při kterém kvantitativní

změny nevedou k změnám kvalitativním, nýbrž jako takový vývoj, který přechází od nepatrných a skrytých kvantitativních změn k změnám zjevným, k změnám základním, k změnám kvalitativním, kdy ke kvantitativním změnám dochází nikoli pomenáhlu, nýbrž rychle, náhle, ve formě přeskočků z jednoho stavu do druhého, nikoli náhodně, nýbrž zákonitě, kdy k nim dochází v důsledku nakupení nepozorovatelných a postupných kvantitativních změn. — Proto dialektická metoda praví, že proces vývoje je nutno chápati nikoli jako pohyb v kruhu, nikoli jako prosté opakování toho, co už tu bylo, nýbrž jako pohyb postupující, jako pohyb ve vzestupné linii, jako přechod od starého kvalitativního stavu ke kvalitativnímu stavu novému, jako vývoj od prostého k složitějšímu, od nižšího k vyššímu“ (Stalin: O dialektickém a historickém materialismu, Praha 1945, str. 8).

b) REVOLUČNOST.

Dialektický vývoj se děje na základě rozporů a protikladů, z čehož vzniká *boj protikladných tendencí* čili *revoluce*. „Vývoj je boj protikladů“ (Lenin, sv. VIII, 301).

Stalin shrnuje tuto nauku: „Dialektika vychází z toho, že přírodním věcem, přírodním jevům jsou vlastní vnitřní rozpory, neboť všechny mají svou zápornou a kladnou stránku, svou minulost a budoucnost, to své, co dožívá, a to své, co se vyvíjí, že *boj těchto protikladů*, boj mezi starým a novým, mezi tím, co odumírá, a tím, co se rodí, mezi tím, co dožívá, a tím, co se vyvíjí, *tvoří vnitřní náplň procesu vývoje*, vnitřní náplň zvratu kvan-

titativních změn v změny kvalitativní. -- Proto dialektická metoda soudí, že proces vývoje od nižšího k vyššímu probíhá nikoli jako harmonické rozvíjení jevů, nýbrž jako vyjevování se rozporů, které jsou vlastní věcem a jevům, jako *boj protikladných tendencí*, působících na základě těchto rozporů“ (Stalin: O dialektickém a historickém materialismu. Praha 1945, str. 10).

Z toho vidíme, že revolučnost komunismu je obsažena v jeho filosofickém základu, totiž v jeho dialektice.

c) RELATIVISMUS.

Daší důsledek dialektické filosofie je *naprostý relativismus*. Engels jej vyjadřuje takto: „Tato dialektická filosofie ruší všechny pojmy absolutní a definitivní pravdy... *Pro ni není nic definitivního, absolutního a svatého*;... pro ni existuje toliko nepřerušovaný proces dění a přechodu, neustálého stoupání od nižšího k vyššímu, jehož ona je odrazem v umyslicím mozku. Je pravda, že má zároveň svou konservativní stránku; uznává oprávněnost jistých etap ve vývoji poznání a společnosti pro jejich dobu a podmínky, ale jen v této míře“ (B. Engels: Ludvík Feuerbach. Praha 1932, str. 37).

Stalin o tom praví: „Je-li svět v ustavičném pohybu a vývoji, je-li odumírání starého a narůstání nového zákonem vývoje, pak je jasné, že neexistují už neotřesitelné společenské pořádky, věčné principy“ (Stalin: uv. d., str. 11 násl.).

2. Kritika dialektického materialismu.

Napřed jen poznamenáváme, že Marx ani Engels nepodrobují svůj filosofický základ vážnému zkoumání

a kritice. T. G. Masaryk o tom píše: „Engels a Marx jsou, to smím říci docela oprávněně, *v základních otázkách vědecké a filosofické systematiky a v základních otázkách filosofických vůbec beze všeho kriticismu* Kritisují sice své odpůrce stále a jejich kritikou rostou ale tato kritika se vztahuje vždycky na dané jednotlivé problémy, *své vlastní filosofické základy přijímají prostě bez kritiky skutečně filosofické.* Marx a Engels jsou typičtí zástupci materialistického dogmatismu -- papež ex cathedra je sotva dogmatictější“ (T. G. Masaryk: Sociální otázka. Praha 1935, sv. 1., str. 85).

A) Jak je patrné z toho, co bylo shora řečeno, komunistický materialismus zcela popírá existenci absolutního Ducha, totiž Boha. Existenci duše sice nepopírá výslovně, ale tvrdí, že „duch“ je výtvorem hmoty, že „duch“ je pouze jakýsi jemnější druh hmoty. Tvrdí, že duch neexistuje mimo hmotu, že je sourodý s hmotou . . . Tím tedy vlastně popírá existenci ducha, neboť popírá to, co je u ducha podstatné, totiž jeho podstatné rozlišení od hmoty a jeho schopnost existovat samostatně i mimo hmotu. Tedy i když komunismus užívá výrazu „duch“, existenci ducha nehmotného a substanciálního popírá.

Problém reality ducha lidského i transcendentního je v komunismu odbyt zcela krátce a povrchně, bez jakékoli vážné úvahy, bez jakéhokoli důkazu. Víme, že Marx by zamítl jakýkoli důkaz spekulativní metafysiky, řekl by, že to patří do pomyslného světa ideologie; řekl by, že jeho systém má svůj důkaz v dějinách. Ale tento tak zvaný důkaz se velmi podobá chybnému kruhu, t. j. předpokládá se, že každý duchový prvek dějin

je mimo dějiny a že jej lze pominout; a to by se právě muselo dokázat. Vychází se tu tedy z nedokázaného a nesprávného předpokladu.

Už zdravý lidský rozum dokazuje s naprostou jistotou a přesností, že existuje absolutní Duch, Bůh, který je první příčinou všeho pohybu a všeho jsoucná a prvním původcem všeho řádu ve vesmíru (Sr. D. Pecka: Cesta k pravdě. Olomouc, 1940, str. 9—54). A dále z nehmotné činnosti lidského ducha dokazuje, že existuje lidský duch, který je nehmotný, t. j. vnitřně nezávislý na hmotě, podstatně odlišný od hmoty a má prvenství nad hmotou (Sr. tamže, str. 72 násl.; sr. též M. Habáň: Psychologie, Olomouc 1937, str. 121 násl.).

Z toho však neplyne, že křesťanská filosofie zastává hegelovský idealismus, proti němuž se ostře postavil marxistický materialismus. Křesťanská filosofie sice přiznává prvenství duchu, ale přesto *stojí zásadně proti hegelianskému idealismu*. Idealisté totiž tvrdí, že existuje jen idea, jen duch; a že všecken vesmír je pouze projevem ducha, zezevněšením ducha. Podle idealistů i „hmota“ je sourodá s duchem. Hegeliánský idealismus je tedy pravý opak marxistického materialismu. Křesťanská filosofie stojí na půdě realismu, poněvadž uznává, že vnější svět existuje nezávisle na našem poznání (vědomí). Kdežto idealismus učí opak, totiž že vnější svět je závislý na našem vědomí. Podle křesťanské filosofie lidské poznání (máme tu na mysli především první zásady našeho poznání) odpovídá skutečnosti, realitě. V tom se zhruba shodujeme s dialektickým materialismem. Avšak my právě na základě realismu našeho my-

šlení (poznání) usuzujeme, že existuje čistě duchový princip v člověku (duše), a že existuje první duchová příčina (Bůh), a pravíme — právě protože držíme realismus našeho poznání — že naše poznání není než odrazem skutečnosti. A proto Bůh a duše jsou realitami, nezávisle na tom, zda je kdo uznává či neuznává.

Křesťanství stojí zásadně proti přemrštěnému idealismu hegeliánskému. Křesťanské náboženství vyznává vtělení. A křesťanská filosofie vždy učí, že tělo člověka je podstatnou částí člověka. Z toho je zřejmé, že „křesťanství je spirituální, ale není idealistické“ (V. Ducatillon: Rudé plameny nad Evropou. Praha 1937, str. 51).

Marxistický materialismus je reakcí proti hegeliánskému idealismu. Ale upadá zase do opačné krajnosti. Idealismus popřel hmotu, materialismus popřel ducha. Křesťanství však jde střední cestou. Nepopírá ani hmotu ani ducha. Hájí obé, ale vymezuje též jejich správný poměr tím, že hmotu podřizuje duchu, neboť prvenství náleží nepopíratelně duchu.

B) Nesprávnost *dialektické metody* marxistického materialismu a též nesprávnost jeho evolucionismu a relativismu je zcela zřejmá, z toho, že se jimi popírají první zásady zdravého rozumu.

a) Dialektický postup marxismu a v něm obsažený evolucionismus *popírá zásadu účinné příčinnosti*, neboť tvrdí, že hmota je ve stálém vývoji a přechází ze stavu nedokonalého do stavu dokonalejšího; že z neživé hmoty se vyvinulo rostlinstvo, zvířata a z nich konečně i lidé; a že tedy i lidský „duch“ a lidské myšlení je vý-

tvorem hmoty. To však je totéž jako říci, že dokonalejší pochází od nedokonalejšího. Avšak tvrdit, že něco vyššího a dokonalejšího je vytvářeno něčím nižším, to znamená popírat základní zásadu účinné příčinnosti: neboť pak to, co je v oné dokonalejší věci více, bylo by bez účinné příčiny a vzniklo by z ničeho. A to je nemožné. Nikdo totiž nemůže dát, co sám nemá. Žádná příčina nemůže dát svému účinku větší dokonalost, než má sama. Proto žádný účinek nemůže býti dokonalejší než jeho vlastní příčina. Tvrdí-li tedy marxistický evolucionismus, že z neživé hmoty se vyvinulo všechno živé, ano i lidský duch, je zřejmé, že tím popírá základní zásadu účinné příčinnosti.

Darwinistický evolucionismus, přejatý marxismem, pokud hlásá vývoj živých jsoucen z neživé hmoty a vývoj člověka ze zvířat, byl už dávno moderní vědou zcela opuštěn jako nepřijatelný, ježto zřejmě odporuje moderním výzkumům.

b) Dialektický marxismus a v něm obsažený evolucionismus *popírá také zásadu účelnosti*. Tvrdí totiž, že se ve světě vývoj věcí děje samočinně, silou protikladných tendencí; tvrdí, že neexistuje věčný Rozum (Bůh) řídící a vedoucí všechen vývoj ve vesmíru. Avšak podle zásady příčinnosti každý činitel jedná pro cíl, buď vědomě nebo aspoň výkonně, t. j. směřuje buď k cíli, jež sám poznává a volí, nebo k cíli, jež mu určí vyšší rozumový činitel (jako střela směřuje k cíli, protože je k němu řízena střelcem). Činnost totiž předpokládá zařízení či usměrnění mohutnosti činitelovy k takovému úkonu (na př. zařízení zraku k vidění), a trpné usměrnění předpokládá usměrnění činné. Avšak pouze rozum může

zařizovat a usměrňovat něco k cíli, protože jen rozum dovede poznati cíl a vztah prostředků k cíli. Když tedy marxistický evolucionismus tvrdí, že se vývoj věcí ve světě děje samočinně, silou protikladných tendencí, bez jakéhokoli řízení vývoje k cíli, popírá tím základní zásadu účelnosti.

c) Dialektický postup a v něm obsažený evolucionismus popírá dále také *zásadu dostatečného důvodu bytí*. Podle této zásady totiž každé jsoucno musí mít příčinu svého bytí buď v jiném jsoucnu nebo v sobě. Avšak podle marxistického evolucionismu vývoj nemá důvod bytí ani v jiném jsoucnu ani v sobě. Nemá důvodu bytí v jiném jsoucnu, protože marxistický evolucionismus kromě vývoje samého neuznává transcendentní příčinu, Boha. A nemá důvod bytí ani v sobě, protože vývoj je pohyb čili přechod z nevymezeného k vymezenému (nebo — jak praví Aristoteles — z možnosti k uskutečnění). Avšak tento přechod nemá v sobě důvod svého bytí (protože to, co je nevymezené, není to, co je vymezené), ani v sobě nijak neobsahuje to, co je vymezené. Možnost se totiž nemůže sama uvést v uskutečnění, neboť pak by vznikalo něco z ničeho; a to je nemožné. Když tedy marxistický evolucionismus popírá transcendentní příčinu (Boha), popírá tím dostatečný důvod vývoje.

d) Dialektický postup marxistického materialismu a v něm obsažený evolucionismus *popírá základní zásadu kontradikce a totožnosti*. Podle zásady kontradikce a totožnosti jsoucno je jsoucno a nejsoucno je nejsoucno, čili jsoucno není nejsoucno. Proto každé jsoucno má jednu vymezenou podstatu, jest jedno a totéž. Avšak na-

prostý marxistický evolucionismus popírá naprostý protiklad mezi jsoucnem a nejsoucnem. Tvrdí, že jsoucno a nejsoucno se ztotožňuje v samém dění. A popírá, že každé jsoucno má determinovanou, vymezenou podstatu. Podle marxistického evolucionismu duch a hmota jsou totéž, jsou sourodé, není mezi nimi podstatného rozdílu; podle něho neexistuje naprostá pravda, nýbrž jen částečná pravda, takže nepravda je cosi méně pravdivého, a pravda je cosi méně nepravdivého. Totéž tvrdí i o dobru a zlu (relativismus). Z toho je zřejmé, že marxistický evolucionismus popírá základní zásadu kontradikece a totožnosti. A proto popírá všechny první rozumové zásady, jež plynou z této základní zásady kontradikece.

e) Marxistický evolucionismus, jenž popírá existenci věčných a neměnitelných pojmů a zásad, *popírá tím samým všechnu vědu, sám upadá do rozporu a nemůže se nazývat vědeckým*. Věda totiž nechce podávat pouze jednotlivé jevy různých věcí, nýbrž chce poznat jejich všeobecné příčiny a zákony a z nich pak vyvozovat závěry. Chce proniknout k všeobecnému, nutnému a neměnitelnému. Je to však možné, není-li nic všeobecné, nic nutné, nic neměnitelné? Není-li neměnitelných pojmů a zásad, pak je úplně přerušena všechna souvislost mezi jednotlivými generacemi. Pak není možno vžít se nyní do způsobu myšlení a nazírání dřívějších dob, pak není možno ani předvídat, jak se bude společnost vyvíjet v další době. Chybí nám pak totožnost pojmů. Když se pojmy a zásady stále mění podle hospodářských poměrů, nemůžeme vědět, jaké pojmy měl Aristoteles a zda usuzoval správně, ani jaké pojmy měli Marx nebo Engels

a zda se nemýlili, neboť hospodářské poměry jak v době Aristotelově, tak v době Marxově a Engelsově byly značně jiné než nynější hospodářské poměry, a proto podle marxismu i jejich pojmy a úsudky musely být mnohem jiné než pojmy a úsudky nynější doby. Z toho vidíme, že marxistický evolucionismus vede k úplnému skepticizmu.

Mimo to marxistický evolucionismus *upadá do velkých rozporů*. Podrobně líčí vývoj společnosti v minulosti i v budoucnosti. Ale když se všechny pojmy a zásady stále vyvíjejí a mění, pak i pojem a zásada vývoje by se musela měnit během doby podle hospodářských poměrů, a pak vývoj někdy neexistoval a snad v brzké budoucnosti také ustane. Odkud tedy marxisté vědí, že se všechny zásady stále měnily v minulosti, a odkud vědí, že v budoucnosti zanikne stát, zaniknou třídy, zanikne soukromé vlastnictví výrobních prostředků? Odkud vědí, že se vytvoří nové pojmy a zásady politické, náboženské a mravní? Odkud mají ten všeobecný a vždy stejně platný zákon vývoje? Jak to, že se tento zákon vývoje nikdy neměnil v minulosti a že se nezmění ani v budoucnosti, ačkoli hospodářské poměry se stále mění? Hle, do jakého rozporu upadají marxisté svým dialektickým materialismem.

Aby tomuto rozporu unikli, Marx i Engels připouštějí, že existují věčné a neměnitelné pravdy ve vědách matematických, jako jsou matematika, astronomie, fyzika, chemie, mechanika, přírodní vědy (Sr. Engels: *Anti-dühring*, 1933, 74 násl.). Tímto doznáním však, aniž to tuší, rozbourávají celou svou theorii o vývoji. Neboť uvedené matematické vědy mají mnoho pojmů

a zásad, které jsou společné i ostatním vědám a které jsou vlastním předmětem filosofie. Pojmy jsoucna, bytí, podstaty, jakosti, kvantity, příčiny, účinku, pohybu, vzta- hu, zákona a mnohé jiné pojmy jsou společné všem vě- dám, také vědám matematickým. Jsou však vlastním předmětem filosofie, která je objasňuje a uspořádává. Z těchto neměnitelných pojmů, nezávislých na čase a hospodářských poměrech, vyplývají neměnitelné zásady, které jsou základem dalšího myšlení a které si musejí také matematické a přírodní vědy vypůjčovat z filoso- fie. Sem patří zásada kontradikce, zásada účinné pří- činnosti, zásada účelnosti, zásada, že celek je vždy větší než kterákoli jeho část atd. Také matematické a přírod- ní vědy musejí přijímat tyto zásady jako neměnitelné. Bez těchto základních zásad by nebylo žádné vědy.

Když tedy marxistický evolucionismus popírá existenci neměnitelných pravd, pak by měl důsledně popřít nemě- nitelné zásady i v matematických vědách, ano i svůj zákon vývoje. Nečiní-li tak, je nedůsledný, a tedy ne- vědecký.

Z toho všeho je zřejmé, že dialektický materialismus je v rozporu se základními zásadami přirozeného rož- umu. Je ovšem samozřejmé, že pak je v rozporu i se základními zásadami křesťanství. „V takové nauce — praví Pius XI, o komunismu v encyklice „Divini Re- demptoris“ — není již místa pro Boha, není rozdílu mezi duchem a hmotou, ani mezi duší a tělem; není života duše po smrti, a proto ani naděje v posmrtný život“. Zdravý lidský rozum ani křesťanství nepopírá důležitost kontradikce jak v myšlení tak i ve vývoji světa. Ale nemůže připustit, že protiklad, a tedy evolu-

cionismus a relativismus jsou podstatou skutečnosti. Křesťanství nemůže připustit naprostý evolucionismus, nemůže připustit absolutní relativnost všeho, pravdy i nepravdy, dobra i zla . . . , neboť tím by pošlapalo základní zásady zdravého lidského rozumu.

Docházíme tedy k závěru, že marxistická filosofie odporuje i základním zásadám rozumu i základním zásadám křesťanské nauky. A proto marxistickou filosofii nemůže přijmout myslící člověk, a tím méně křesťan.

KAPITOLA II.

SOCIOLOGICKÉ ZAKLADY KOMUNISMU. (Historický materialismus.)

Marx aplikoval svůj dialektický materialismus na historii, a tak vznikl historický materialismus. Jako jeho filosofická nauka, tak i jeho sociální nauka má dvojí ráz: ráz materialismu a ráz revolučnosti. Také sociální nauka komunistická přiznává prvenství hmotě, t. j. hospodářství, a učí, že společnost se stále vyvíjí dialektickým postupem, t. j. třídním bojem, jenž vede k diktatuře proletariátu a na konec k vytvoření beztřídní komunistické společnosti.

1. Výklad historického materialismu.

a) Materialismus, aplikovaný na společnost.

Komunistické pojetí společnosti vychází z faktu výroby. Podle komunismu je člověk podstatně výrobcem, dělník, takže kdo nevyrábí, není člověk. Výrobou se člověk liší od všech ostatních jsoucn. Čím více a lépe člověk vyrábí, tím více a lépe je člověkem. Neboť výrobou se člověk zdokonaluje a stává se skutečně člověkem. Z toho plyne důsledek: Kdo nepracuje, není člověk. A dále: Kdo nepracuje ať nejí. Kdo nepracuje, nemá právo žít.

Základní lidská činnost je hospodářská výroba. Všechny ostatní lidské činnosti jí předpokládají, z ní vyrůstají a jsou jí podřaděny. Tedy i činnost nejduchovější, jako filosofie, právo, náboženství atd., vyrůstají z hospo-

dářství a jsou mu podřízeny. Jako hmota má prvenství nad duchem, tak hospodářská výrobní činnost (hmotná činnost) má prvenství nad každou duchovou činností.

Výroba je základem nejen individuálního života, nýbrž i sociálního života. Výroba určuje a vytváří základní sociální vztahy. Společnost ve své skutečné podstatě je organizace směn, jež plynou z výroby anebo jsou konány za účelem výroby. Prvotní společenské směny jsou tedy výrobní vztahy. Společnost je podstatně souhrn výrobních vztahů. Všechny ostatní společenské vztahy jsou jen druhotné, nepatří k podstatě čili základu společnosti, nýbrž jsou jenom nadstavbou, postavenou na hospodářské výrobě. Tedy filosofie, právo, umění, morálka, náboženství, instituce právně-politické, stát — to všechno vyrůstá z hospodářské výroby, která je základem všeho toho a která řídí celou tuto ideologickou nadstavbu (Engels: Antidühring. Praha 1933, str. 192).

Mezi hospodářským základem a ideologickou nadstavbou je vztah příčiny a následku. Hospodářský základ je příčinou ideologické nadstavby. A proto, když právně-politická nadstavba neodpovídá stavu skutečných výrobních vztahů, pak se pod náporem výrobních sil zřítí celá ideologická nadstavba, čili nastává revoluce, která odstraní všechnu starou ideologii. A pak z nového hospodářství zase vyrostе nová ideologie (Sr. Marx: Vorwort zur Kritik der polit. Oekonomie, 1859, E. d. M., Bd. II., 85).

Z toho vidíme, že marxistický materialismus, aplikovaný na společnost, se vyznačuje tím, že přiznává prvenství hospodářským poměrům.

b) Dialektický postup, aplikovaný na dějiny (Třídní boj).

Jako filosofický materialismus se vyznačuje tím, že je dialektický, tak i historický materialismus komunismu se vyznačuje tím, že je revoluční. Tento rys historického materialismu je celý obsažen v komunistické nauce o třídním boji.

Dialektický materialismus je svou povahou protikladný, revoluční... Podle něho je v podstatě všeho protiklad. Z utkání protikladů pak vzniká pohyb a dění, jež tvoří podstatu věcí. Také v lidské společnosti jsou protikladné části. Jsou to společenské třídy. Z jejich utkání vzniká život, pohyb a pokrok společnosti.

Ve svých sociálních vztazích se lidé seskupují především ve formě tříd. Všechny ostatní lidské skupiny a sociální úkoly* (rodina, povolání, vlast, náboženství atd.) jsou druhotné. První a nejzákladnější lidské pouto je třídní vztah. Důvod toho je ten, že třídy pocházejí z úkolu, který mají lidé ve výrobě, o níž bylo řečeno, že je první a základní lidskou činností. Rozdělení na třídy vyplývá z toho, že v organizaci výrobních vztahů někteří lidé užívají práce jiných k svému vlastnímu prospěchu, a tak je vykořisťují. Lidská společnost se tedy dělí na dvě třídy: na vykořisťovatele a vykořisťované. Společenské třídy tedy vznikly z vykořisťování člověka člověkem.

Podle rozdílného poměru těchto dvou základních tříd se rozlišují různé civilizace. Ve starověku vládl řád otrokářský. Lidstvo se dělilo na pány a otroky. Ve středověku vládl řád feudální. Lidstvo se dělilo na

pány a nevolníky. V novověku zavládl řád kapitalistický. Lidstvo se rozděluje na kapitalisty a proletáře (Sr. Stalin: O dialektickém a historickém materialismu. Praha 1945, 32). Ve všech obdobích lidských dějin lze pozorovat dvě proti sobě bojující třídy: vykořisťovatele a vykořisťované. Tyto rozdílné třídy jsou podstatně protikladné. Není možné, aby mezi vykořisťovatelem a vykořisťovanými nebylo nepřátelství a třídní boj. Každá třída trvá jen rozparem s třídou jinou. Nikdy nelze dosáhnouti smíření mezi třídou vykořisťovatelů a třídou vykořisťovaných.

Třídní boj je veliký boj dějin. Všechny ostatní boje, politické, filosofické, náboženské, jsou jen důsledkem třídního boje. Celý vývoj dějin lze převést na třídní boj.

Marx i Engels ukazují, jak vládnoucí třída je příčinou vzniku a rozvoje třídy opačné, která ji pozvolna přemůže. Vládnoucí třída vykořisťovatelů pozvolna přestává být produktivní, neboť stále méně pracuje a stále více využívá práce druhých. Proto přestává být hybnou silou společnosti. Sama pozvolna víc a více přechází na stranu ideologické nadstavby. Tato nadstavba se však časem zřítí i s vykořisťovatelem. Proti ztrnulé třídě vykořisťovatelů však stojí třída pracujících, třída dělnická. Ta je hlavním činitelem všeho sociálního dění. A proto má též zvláštní poslání.

V nynější době se třídní boj stále více přirostřuje a stupňuje. Už se blíží rozhodné období třídního boje, blíží se velký obrat v dějinách. Pak bude vytvořena definitivní forma společnosti; v ní ne-

bude už tříd, v ní nebude vykořisťování člověka člověkem, v ní si budou všichni rovni. Celá nadstavba bude zničena. Nadejde období plné svobody a dokonalého komunismu.

Tento vývoj, k němuž spějí celé dějiny, je třeba uspišit. Proto je třeba, aby se všichni proletáři spojili a spojenými silami pracovali o uskutečnění dokonalého komunismu, a tak provedli onu konečnou revoluci, která odstraní celou ideologickou nadstavbu a vytvoří beztřídní společnost, v níž bude dokonalý blahobyt.

Konečný výsledek třídního boje bude, že zanikne stát a zavládne dokonalý komunismus. Stát je v rukou vykořisťovatelů mocným prostředkem vykořisťování. Stát zanikne i s třídami (Sr. Lenin: O státu. Praha 1946).

Tohoto nejvyššího cíle konečné revoluce se ovšem nedosáhne naráz. Napřed musí předcházet období, v němž bude vládnout proletariát: diktatura proletariátu. Komunismus je přesvědčen, že toto období je zcela nevyhnutelné ve vývoji revoluce. Učí, že stát, dříve než bude zničen, musí napřed přejít z rukou buržoasie do rukou proletariátu. Ruští komunisté praví, že k tomuto přípravnému období dospěl v nynější době SSSR. Teprve po delší době se může uskutečnit druhé rozhodné období revoluce.

Stát zcela zanikne. Zavládne pak období dokonalého komunismu.

2. Kritika historického materialismu.

A) Lenin výslovně praví, že nauka o třídním boji je pouze „důsledným rozšířením“ dialektického materialismu na společenské jevy. Dialektický postup je však nejpodstatnější znak komunistického materialismu. Stálý pohyb, stálý vývoj, stálé vznikání a zanikání je podstatou všech věcí. Podle dialektického materialismu v podstatě všech věcí je protiklad. Z utkání protikladů pak vzniká pohyb a dění, jež tvoří podstatu každé věci. Podstatou všeho je stálý protiklad, stálý vývoj, stálá revoluce.

Najednou však Marx, Engels i Lenin učí, že v lidské společnosti budou odstraněny třídy, že bude vytvořena společnost beztřídní a že v tom konečném období ustanou všechny rozpory a boje.

Zde je velká nedůslednost jejich nauky. Jak bude moci žít a trvat společnost, zastaví-li se dialektický postup, ustanou-li její vnitřní rozpory, když přece podle jejich nauky dialektický postup patří k podstatě každého isoucna a každého dění? Je třeba otevřeně přiznat, že Marx, Engels i Lenin zcela neodůvodněně a nedůsledně zastavují dialektický postup v konečném období.

B) Nesprávné a neodůvodněné je tvrzení marxistů, že dějiny lidstva jsou řízeny jedině nebo hlavně zájmy hospodářskými. Dokážeme to zde zkoumáním historických faktů, rozbořením hlavních pohnutek, jež vedou lid k jednání, a úvahou o zvláštních okolnostech naší doby.

a) Napřed uvedeme aspoň některá historická fakta, totiž velké myšlenkové proudy, jež přetvořily svět i v ohledu hospodářském.

1. Křesťanství. — Všichni uznávají, že žádná událost neměla hlubší a všeobecnější vliv na celý život lidstva než křesťanství. Vzpomeňme jen, jak působilo na život jednotlivců, na zřízení rodiny, na odstranění otroctví, na povznesení žen z jejich nízkého postavení, na myšlenky, které už 2.000 let vládou o lidské důstojnosti, o svobodě svědomí, o základní rovnosti všech lidí, o úctě k autoritě, dále pak na množství sociálních institucí, na vznik nesčetných ústavů křesťanské lásky a křesťanského milosrdenství, konečně více méně přímo i na hlavní rysy politických dějin.

Avšak křesťanství staví hospodářské zájmy do pozadí. Kristus praví: „Hleďte nejprve království Boží... a všechno ostatní (pozemské) vám bude přidáno“ (Mt 6, 33). Křesťanství nepopírá důležitost výrobní hmotné práce. Starověk opovrhoval tělesnou práci, křesťanství však nám představuje vtěleného Boha jako dělníka, jako tesaře. Křesťanství považuje tělesnou práci za povinnost člověka. Známa věta, kterou komunisté často opakují: „Kdo nepracuje, ať nejí“, nepochází od komunistů, nýbrž od sv. Pavla (2 Thesal, 2, 10). Z toho všeho je zřejmé, že křesťanství nepopírá důležitost výrobní hmotné práce.

Ale podle křesťanské nauky hmotná výrobní práce není nejvyšší činnost člověka. Nejvyšší činnost člověka je práce duševní. Práce hmotná je až na druhém místě. Neboť člověk je především duch, a pak tělo; a duch převládá nad hmotou; duch je

vyšší než hmota, a proto i práce duševní je vyšší než práce tělesná.

Ačkoli tedy křesťanství staví hospodářské zájmy do pozadí, přece mělo nesmírný vliv na dějiny lidstva.

A dále je třeba též uvážit, že křesťanství nebylo účinkem a plodem hospodářských poměrů římské říše, jaké byly za časů Augustových. Křesťanská nauka byla v přímém rozporu s ideami tehdy vládnoucími, a přece poneháhu změnilo celou lidskou společnost i v ohledu hospodářském.

Křesťanství se nezakládá jenom na abstraktních ideách, nýbrž na nezvratných dějinných událostech. V době císaře Augusta se v Judsku objevil Mesiáš, kterého vyvolený národ očekával už po dvě tisíciletí. Nesčetnými zázraky, zvláště však svým zmrtvýchvstáním dokázal, že je Synem Božím, poslaným od Otce. Tato událost je, jak to důrazně vyjadřuje sv. Pavel, základem křesťanské víry. Za její pravdivost mnozí očití svědci podstoupili smrt.

Tyto události nelze vůbec vysvětlit z tehdejších hospodářských výrobních poměrů. Nelze-li ani vznik křesťanství vysvětlit z hospodářských poměrů, pak je marná snaha vykládat celou západní kulturu jen ze způsobu výroby a směny.

2. **Mohamedanismus i budhismus** pronikl obrovské masy lidu (mohamedánů ve nyní na celém světě kolem 250 milionů, budhistů je kolem 150 milionů) a značně ovlivnil celou jejich civilisaci. Avšak mohamedanismus i budhismus se dotýkají věcí hospodářských jen mimochodem jako čehosi vedlejšího.

3. **Renesance** pronikla celou moderní dobu a vtiskla jí svůj ráz. A přece to bylo hnutí literární, umělecké, právní, vědecké a filosofické, a nikoli hospodářské.

4. **Protestantismus** též neklade hospodářské zájmy do popředí, a přece se velmi rozšířil a měl značný vliv na miliony vyznavačů.

Dějiny nás tedy učí, že náboženské a mravní ideje bývají častěji příčinou dalekosáhlých hospodářských převratů, než naopak.

b) Dále si všimněme, které jsou hlavní pohnutky lidského jednání, které opravdu působí na lidi nejsilněji. Pozorujeme-li různé doby a rozličná prostředí, vidíme, že lidé bývají vedeni k jednání hlavně těmito pohnutkami:

1. **Samoláskou**, v níž je obsažena touha po slávě a počtách, po moci, po nezávislosti atd. Stačí jen vzpomenout na velké dobyvatele, na zakladatele nebo organisátory států (Cesara, Karla Vel., Napoleona, Bismarka, a j.), abychom viděli, že téměř všechno jejich jednání vycházelo z touhy po slávě a moci, ze samolásky. A touž pohnutkou samolásky bývají lidé vedeni většinou i v soukromých záležitostech.

2. **Zvyk nebo tradice** je také velmi důležitá pohnutka lidského jednání. Jsou národy, které nijak nelze pohnout k tomu, aby pracovaly jinak, než jak jsou zvyklé. Jsou též národy, kterým nelze vštípit ani nejzákladnější zásady hygieny; nic takového nechtějí přijmout, poněvadž je to proti jejich tradicím.

3. **Náboženská víra** bývá velmi silnou pohnutkou lidského jednání. Náboženská víra působí, že tolik jednotlivců snáší pronásledování, vyhnanství,

mučení i smrt. Kolik milionů mučedníků obětovalo i svůj život z náboženských pohnutek!

c) Zvláštní okolnosti naší doby vysvětlují výjimečnou důležitost, která se dnes připisuje zájmům hospodářským.

1. Naše doba se totiž vyznačuje zcela zvláštními okolnostmi hospodářskými. Jsou to především mnohé velmi důležité objevy, jako parní stroj, elektřina, komunikační prostředky atd. Dále pak je to též přetvoření hospodářského života, přetvoření poměru mezi účastníky výroby, mezi podnikateli a dělnictvem.

2. Naše doba je mnohem více demokratická než kterákoli jiná. Ve vedení veřejných záležitostí dává značný vliv masám, které jsou málo zámožné, a proto pak jsou velmi zaujatý péčí o hospodářství. Nejsnadnější cesta k získání jejich přízně je, vzbudit v nich touhu po majetku a slibovat jim hmotné výhody. Tím se v nich taková touha ještě zvětší.

Bylo by velmi nesprávné, aplikovat nynější zcela mimořádné okolnosti i na doby minulé a tvrdit, že hospodářské zájmy v dobách dávno minulých měly také tak významnou úlohu jako v nynější době.

C) D e t e r m i n i s m u s historického vývoje, jež hlásá marxismus, předpokládá, že člověk je fatálně a nutně hnán jakousi skrytou silou. Ale to odporuje faktu, že člověk je svobodný. Tedy marxistický determinismus ve vývoji dějin je nepřijatelný.

Mimo to, běh dějin velmi často uniká našemu předvídaní, a) protože do dějin stále zasahují události náhodné, jež mění situaci a znemožňují předvídat

budoucí vývoj dějin s určitostí a jistotou; — b) protože často do nich silně zasahují velké osobnosti, jež nevypočitatelně pozmění vývoj událostí, na př. velcí vojevůdci, státníci, politici, spisovatelé, umělci, učenci, světci.

Kromě toho proti marxistickému determinismu lze uvést tento důvod: Jsme-li ke všemu determinováni a „hnáni železnou nutností“, pak nelze mluvit o spravedlnosti či nespravedlnosti, a rozhorlovat se proti faktům, jež nejsou svobodné a jež tedy nemají mravního rázu; — pak je též zbytečné a marné pokoušet se o ovlivňování vývoje.

D) O třídním boji učí komunisté: 1. že byl vždycky mezi majetnými a nemajetnými; — 2. že se nyní stále více přirostuje.

1. Proti první větě je třeba poznamenat, že v dějinách nacházíme dlouhá období sociálního klidu, v nichž nikdo ani nepomýšlel na boj proti druhému ani na změnu vládnoucího uspořádání společnosti.

Nepopíráme, že třídní boje mají také důležitou úlohu v dějinách lidstva. Ale tvrdit, že „celé dosavadní dějiny jsou jen dějinami třídních bojů“, to je jednostranné přehánění, které zřejmě odporuje historické skutečnosti. V celých dějinách starověku na Východě není ani zmínky o třídních bojích. Nacházíme tam zajisté zprávy o národních bojích mezi Asyřany, Babyloňany, Egypťany, Medy, Peršany atd. Čteme tam též o politických a společenských převratech, jež způsobili velcí vojevůdci a dobyvatelé. Ale o třídních bojích tam není nikde ani zmínka. Ve starověku byly ujařmeny velké masy lidu, ale nesly své jho zcela tupě a odevzdaně.

A přestože tam nebylo třídních bojů, byl u všech těchto národů velký kulturní rozvoj. Později jsou hlavním činitelem společenských převratů národní boje Řeků a Peršanů, Řeků mezi sebou, Řeků a Macedoňanů, Řeků a Římanů a okolních národů, zvláště Kartagiňců. Později přicházejí boje Říma se severními národy a smíšení různých plemen, z něhož se vytvořilo nové pokolení.

O Indii nám dějiny zaznamenávají, že už po 3.000 let jsou tam tytéž společenské třídy; a dosud není náznaku, že by tam nastala v této věci změna.

Není tedy pravda, že mezi majetnými a nemajetnými byl vždycky třídní boj, a že tento třídní boj určuje celé dějiny lidstva. Nelze říci, že třídní boje určovaly celý vývoj vědy a umění a celou kulturu. Nelze tvrdit, že moderní vynálezy (parní stroje, elektrické stroje atd.) jsou výsledkem třídních bojů.

Z dějin Řecka a Římské říše se dovídáme, že u jednotlivých národů byly sice také třídní boje. Ale ty třídní boje se omezovaly skoro výhradně jenom na některá města a neměly na vývoj dějin ani zdaleka takový vliv, jaký měly vztahy k okolním národům a činnost velkých státníků a vojevůdců.

2. Také druhé tvrzení Marxovo o nynějším zostřování třídního boje je třeba podrobit kritice. Pozornému kritikovi neujde, že sociální třídy jsou v nynější době četnější, méně rozlišené, méně uzavřené a méně nepřátelské jedna vůči druhé, než se domníval Marx.

a) Předně, sociální třídy jsou v nynější době četnější. Lze rozlišovat nikoli jen dvě třídy, nýbrž mno-

hem více tříd. Jsou to hlavně: 1. placení dělníci, 2. kapitalisté v užším smyslu, kteří poskytují kapitál k podnikání, 3. podnikatelé a ředitelé závodů, 4. zemědělci, 5. živnostníci, 6. obchodníci, 7. veřejní úředníci a zřízeníci, 8. svobodná povolání atd.

Soupeření mezi kapitalisty ve vlastním významu a mezi majiteli půdy bylo dosti silné v Německu a v Anglii, takže z něho vznikly dvě důležité strany: konservativců a liberálů. Ve většině zemí se zemědělské třídy stavějí proti průmyslovým třídám. V mnohých zemích také náboženská otázka rozděluje občanstvo více než zájmy hospodářské.

„Představa, že společnost se skládá pouze ze dvou vrstev nad sebou (z kapitalistů a proletářů) je příliš prostá. Vidíme naopak rostoucí rozvrstvení uprostřed samé třídy kapitalistické: jsou rozpoutány jiné pŕitky, zejména mezi dlužníky a věřiteli, mezi výrobci a obchodníky, mezi průmyslníky a zemědělci. Hlavně rozpor posledně zmíněný vzbudil všeobecný ohlas v politických dějinách a objevoval se opětne postupem věků v nové době ve formě velikých bojů parlamentních mezi stranou konservativní a stranou liberální... A tyto vedlejší potyčky často komplikují nejdramatičtější a nejnepředvídanějším způsobem hlavní boj, poněvadž bojující se snaží opíratí se o proletariát. Tak v Anglii průmyslníci odhlasovali proti zemědělským vlastníkům zákony zrušující obilní cla, tito však opět odhlasovali proti průmyslníkům zákony o úpravě práce a dělnická třída získávala v obou případech jako tertius gaudens. I uprostřed dělnické třídy mohou nastatí pŕitky. Jsou již (nemluvě o neshodě mezi syndikáty červenými a žlutými)

mezi syndikovanými a nesyndikovanými, mezi cvičenými dělníky a mezi dělníky nižšího druhu. Za čtvrtým stavem objevuje se již, jak praví Leroy-Beaulieu, pátý“ (Gide-Rist: Dějiny nauk národohospodářských. Praha 1928, sv. 2, str. 223 násl.).

b) Sociální třídy jsou v nynější době méně rozlišené. Nelze stanovití zásadu jediného rozřídění. V některém ohledu se zemědělský dělník a maloročník řadí k průmyslovému dělníku; v jiném ohledu se řadí k opačné třídě. S hlediska hospodářského se shora uvedené třídy navzájem prolínají: placený dělník může býti též spolumasitelem podniku, anebo dokonce i kapitalistou.

Tato mnohost sociálních tříd a jejich vzájemné prolínání zmiřňuje boj, který vyvstává mezi některými třídami.

c) Sociální třídy jsou v nynější době méně uzavřené, neboť vyšší třídy nyní stále více a více pocházejí z nižších tříd, z prostého dělníka se nyní často stává podnikatel, kapitalista.

d) Třídní boj je v nynější době méně ostrý, než se domníval Marx. Právě jsme naznačili jeden důvod tohoto závěru. Mimo to hlavně sociální reformy, jež byly provedeny vládami ve všech státech, vedly všude k zmiřnění třídního boje. Také reformní směr nynějšího socialismu k tomu přispíval. Neboť čím více reforem a výhod vydobyl socialismus pro dělnictvo, tím více se zmiřňoval třídní boj. Stát svými zákony stále více bere v ochranu dělnické zájmy, a rozhodčí zákonité instituce urovnávají vzniklé spory.

e) Konečně Marx ztotožňuje jakýsi protiklad zájmů a bezohledný boj. Neuvážil, že mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem jsou skutečně společné zájmy, i když je mezi nimi jakýsi protiklad. Ačkoli každý z nich je nakloněn k tomu, aby si přisvojil co největší část výtěžku, přece oba mají stejně zájem o to, aby se průmyslu všeobecně dařilo dobře, a jejich podniku zvlášť. Krise, které následovaly po 1. světové válce, to potvrzují. Dělníci jasně poznali, že pohroma podnikatele je i jejich pohromou a prosperita podniku prospívá také jim.

Z toho všeho tedy vidíme, že komunistická nauka o třídním boji odporuje skutečnosti i zdravému rozumu. Lev XIII. v encyklice Rerum novarum (č. 15 v překladu dra Vaška) o tom praví: „To pak je v naší otázce hlavním zlem, že se namlouvá, že obě třídy stojí k sobě nutně v poměru nepřátelském, jako by zámožné a dělníky byla příroda určila k tomu, aby se v houževnatém souboji potírali. Naopak, ryzí pravdou je toto: Jako v těle různé údy tvoří shodu a vzniká vyrovnanost a souměrnost ve složení funkcí těla, právě tak příroda ve státě zařídila, aby ony dvě třídy žily mezi sebou v srdečném poměru a aby mezi nimi byla vyrovnanost a rovnováha. Rozhodně jedna třída potřebuje třídy druhé; nemůže být kapitál bez práce, ani práce bez kapitálu. Svornost tvoří krásu věcí a řád; naopak ze stálého zápasení nutně vzniká zdivočejná zesurovělost a zmatek“.

3. Mylné je též Marxovo tvrzení, že rozdělení lidstva na třídu majetných a třídu nema-

jetných je rozdělení základní. Rozdělení lidstva na třídy není základní, neboť lidé závisí sociálně na rodině, na vlasti, na povolání, dříve než na své třídě.

Zdravá filosofie též ukazuje, že třídy i rodina, vlast i stavy jsou oprávněné nejen pro dané stadium vývoje, nýbrž trvale.

4. Zdravý lidský rozum nemůže připustit takový konečný výsledek třídního boje, jak jej vyličuje marxismus, totiž zánik státu, uskutečnění dokonalého komunismu, ráj na zemi. Už Aristoteles a po něm všichni myslitelé, kteří se řídí zásadami zdravého rozumu, dokazují, že stát je zřízení, které vyplývá z lidské přirozenosti, a že soukromé vlastnictví je též požadavek nynější lidské přirozenosti. Co však je přirozené, to nemůže nikdy všeobecně zaniknout, to nikdy nemůže být všeobecně odstraněno. — A dále Lev XIII. v enc. Rerum novarum (č. 14) praví: „Bolest a utrpení jsou údělem lidstva, a kdyby lidé všechno zkoušeli a podnikali, žádnou mocí, žádným uměním se jim nepodaří vymýtiti z lidské přirozenosti tyto útrapy. Prohlašují-li někteří, že to budou, slibují-li ubohému lidu život bez jakékoli bolesti a strasti, život oplývající pokojem a nepřetržitými rozkošemi, mámi lid, provádějí podvod, z něhož jednou vybuchnou zla ještě větší, než jsou zla nynější. Nejlépe je věru dívat se na věci tak, jak jsou, a současně jinde hledati, jak jsme řekli, vhodný protilek proti obtížím“.

5. Je vhodné též všimnouti si zde, v čem se v této otázce shoduje křesťanství s komunismem a v čem se od něho liší.

Podle křesťanství i podle komunismu bude uskutečněna ideální společnost jen odstraněním třídního boje. Komunismus tvrdí, že taková ideální společnost bude vytvořena zde na zemi. Křesťanství však ve svém realismu učí, že zde na zemi nebude nikdy dokonale uskutečněna taková ideální společnost. — Komunismus uznává, že k uskutečnění ideální společnosti je nutný boj třídy proti třídě. Křesťanství sice také uznává nutnost boje k uskutečnění ideální společnosti, ale podle křesťanství to není boj třídy proti třídě, nýbrž boj proti sobectví, které je základním pramenem každého utlačování a vykořisťování. Tento boj proti sobectví je pravým činitelem lidského pokroku sociálního i individuálního (Sr. Ducatillon: Rudé plameny nad Evropou. Praha 1937, str. 100 násl.).

KAPITOLA III.

KOMUNISMUS A VLASTNICTVÍ.

Otázka vlastnictví je v komunismu otázkou základní. Celý komunismus se vlastně točí kolem vlastnictví. Komunistické řešení této otázky záleží zhruba v odstranění soukromého vlastnictví a v zavedení vlastnictví kolektivního, společného. Komunisté tvrdí, že jinak nebude možno vytvořit beztřídní společnost. Ze soukromého vlastnictví prý vznikají třídy a třídní boje. Aby se tedy odstranily třídní boje a třídy, je nutné odstranit soukromé vlastnictví.

Je dobře známo, že komunistická revoluce v Rusku r. 1917 zavedla kolektivisaci všeho majetku, všechen majetek v Rusku byl postátněn, znárodněn. V nynější Ústavě SSSR v čl. 9. se však praví: „Vedle socialistické hospodářské soustavy, která je panující formou hospodářství v SSSR, připouští zákon drobné soukromé hospodářství individuálních rolníků a domácích malovýrobců, založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí práce“.

1. — Výklad komunistického pojetí vlastnictví.

A. Práce a vlastnictví.

Podle komunismu základní lidská činnost je hmotná výroba životních prostředků. Práce je jediným pramenem všeho bohatství a všech hodnot, jak učil už A. Smith. Ano, práce je jedinou hodno-

tou. Všechno má cenu jen potud, pokud obsahuje práci, pokud je nahromaděnou a krystalisovanou prací. Proto čím více práce obsahuje některý předmět, tím větší jest jeho hodnota. „Hodnota zboží“ — praví Lenin — „je určována kvantitou práce, společensky nutnou pro jeho výrobu“ (Lenin: Marxismus, Praha 1935, 2. vyd., str. 22). Kvantita práce se měří podle trvání práce, a to nikoli podle trvání práce dělníka velmi lenivého a neobratného, ani ne mimořádně pilného a zručného, nýbrž dělníka průměrně pilného a zručného za normálních podmínek. To je práce společensky čili průměrně nutná.

Hodnota zboží se tedy měří podle práce, a nikoli podle potřeby. Práce je hodnota skutečná, objektivní, nezávislá na vědomí; kdežto potřeby jsou subjektivní, jsou měřeny vědomím. Nejvyšší hodnotou je hodnota práce. Hodnota užitková je až na druhém místě. První je hodnota směnná, a ta se měří podle práce, která je obsažena ve zboží.

Každá směna zboží je vlastně směnou lidské práce, která je nahromaděna a uzavřena ve zboží; je tedy směnou lidské činnosti, lidské podstaty. Pod formou zboží je vlastně směnován člověk sám.

Poněvadž každé zboží má jen tak velkou hodnotu, jak velkou práci v sobě obsahuje, poněvadž hodnota zboží je pouze lidská práce, uzavřená a zkrystalisovaná ve zboží, a poněvadž práce je podstatou člověka, proto vlastnění nějaké věci je pouze jistou formou vlastnění sebe sama, své práce. A proto, co bylo prací vyrobeno, nemůže nebýt vlast-

nictvím pracujících výrobce, jako jeho práce nemůže nebýt jeho prací. Proto, co bylo prací vyrobeno, náleží pracujícímu výrobcí věčně, organicky a objektivně, nezávisle na jakémkoli uvědomění, nezávisle na ideologii, na úmluvě a na zákonu. Každá ideologie, každá dohoda, každé jiné uspořádání vlastnictví přichází až potom jako nadstavba, a platí jenom potud, pokud přesně odpovídá základu. Jinak řečeno: právní vlastnické vztahy platí jen potud, pokud vyjadřují věčné vlastnické vztahy. Je vždy nesprávné, když není shoda mezi prací a vlastnictvím, t. j. je-li vlastnictví zadržováno někým jiným než tím, kdo vyrábí.

B) Kritika buržoasního vlastnictví.

Marx i Engels, vycházejíce z tohoto pojetí práce a vlastnictví, podali obšírnou kritiku moderního kapitalismu i dřívějších hospodářských soustav. Všechnu jejich kritiku lze shrnout v tuto větu: mezi výrobou (mezi skutečným původcem hodnoty) a vlastnictvím (držením hodnoty) není souladu. Tento nesoulad mezi výrobou a vlastnictvím dokazuje komunismus z toho, 1. že je rozpor mezi sociálním rázem výroby; a soukromým rázem vlastnictví; 2. že je rozpor mezi výrobcí a vlastníky.

První rozpor: Kolektivní výroba — individuální vlastnictví.

S rozvojem výroby nastala dělba práce. Výrobci (t. j. vyrábějící dělníci) pak pracovali jako kolektiv. A tak se práce každého výrobce stala prací kolektivní. Jeho osobní práce nebyla pak už jeho prací jakožto jedince,

výbrž stala se společnou s prací celého výrobního kolektiva.

Normálně by měla nastat souběžně také kolektivisace (socialisace) výroby a vyrobeného zboží. Ale dosud se tak nestalo. Podnikatel zůstal i nadále soukromým vlastníkem pracovních nástrojů i vyrobeného zboží. Výroba se stala výrobou kolektivní, kdežto vlastnictví zůstalo i nadále individuální. To je první rozpor a vada společností nekomunistických.

Druhý rozpor: výrobci a vlastníci.

S rozvojem moderní techniky vzrostl kolektivní ráz výroby. Vlastnictví výrobních prostředků přestalo být majetkem bezprostředních a výkonných výrobců. Skuteční výrobci měli už jen svou pracovní sílu; byli odkázáni na držitele výrobních prostředků. A proto když chtěli žít, museli přijmouti takovou mzdu, jakou jim nabízeli jejich zaměstnavatelé, i když byla zřejmě velmi nízká. Byli nuceni ustupovat držitelům výrobních prostředků, kteří je bezohledně vykořisťovali ve svůj prospěch.

Ze soukromého vlastnění výrobních prostředků kolektivní práce vzniklo rozdělení lidstva na třídy, t. j. na vykořisťovatele a vykořisťované. Zpracované předměty byly prodávány draže, než zač byly koupeny suroviny. Ale tento zisk nebyl úplně rozdělen mezi vyrábějící dělníky. Dělníkům byla přidělována jen malá část zisku v podobě mzdy. Zbytek zisku, t. zv. *n a d h o d n o t a*, zůstávala vždy v rukou majitele kapitálu. Engels o tom praví: „Předpokládáme-li, že týdenní mzda dělníkova představuje tři pracovní dny, pak dělník, jenž začal

pracovat v pondělí, vrátí kapitalistovi celou hodnotu vyplacené mzdy ve středu večer. Přestane však potom pracovat? Nikoli. Kapitalista koupil jeho práci na týden, a je třeba, aby dělník pracoval ještě tři poslední dny v týdnu. Tato dělníková nadpráce mimo nutný čas pro získání jeho mzdy, je pramenem nadhodnoty, zisku vždy rostoucího zvětšování kapitálu“ (Engels: Marxův Kapitál: v „Demokrat. Wochenblatt. Lipsko, 21.—28. března 1868).

C) Vláda kapitalismu. — Soustředování podniků. — Rostoucí zbedačení.

Dále Marx ukazuje, jak za všech dob musela utlačená třída vykonávat práci neplacenou. Za vlády otrokářské museli otroci pracovat mnohem více, než jim bylo dáno v podobě jídla a oděvu. Podobně za vlády nevolnictví mohl sedlák jen určitou dobu pracovat pro sebe, jinou dobu pak musel pracovat bezplatně pro svého pána. A v novější době zase dělníci musejí část své práce vykonávat bezplatně ve prospěch kapitalisty. Forma vykořisťování je tedy v rozličných dobách rozličná, ale věc sama zůstala.

Nynější kapitalistický řád se liší od dřívějších řádů se strany vykořisťovaných i se strany vykořisťovatelů. V nynější době totiž vykořisťovaný dělník není otrokem ani nevolníkem, nýbrž námezdníkem, proletářem, t. j. své existenční prostředky si získává jen prodáváním své pracovní síly. — Vykořisťující kapitalista je však stále nenasytnější ve své touze po zisku, neboť hromadění zisku, které se děje ve formě peněz, je neomezené.

Důsledek moderního vykořisťování je: stále větší soustředování kapitálu a zároveň stále větší vzrůst proletariátu. Kapitál se totiž může hromadit jen vykořisťováním. Potřebuje tedy vykořisťovaných, t. j. proletářů. Těch přibývá stále více. Ale soustředováním kapitálu ve velké podniky jsou ubíjeni menší kapitalisté. Každý velký kapitalista ubíjí mnoho menších kapitalistů, takže na konec „jsou vyvlastňováni sami vyvlastňovatelé“ (Marx: Kapitál, Praha 1928, sv. I., str. 609). A tak vlastně kapitalismus soustředováním podniků vede na konec k uskutečnění komunismu.

Na jedné straně stále více stoupá počet proletářů a jejich postavení se zhoršuje, na druhé straně však počet kapitalistů se zmenšuje a jejich majetek ohromně vzrůstá. Konečně protiklad mezi několika málo kapitalisty a mezi nesmírným počtem proletářů se stane nesnesitelný, takže „stát se bude muset ujmout řízení veškeré výroby... Proletariát se chopí státní moci a přemění především výrobní prostředky ve vlastnictví státu“ (Engels: Entwicklung des Socialismus, str. 31 násl.).

D) Komunistické pojetí vlastnictví.

Cílem komunismu je přivést vlastnictví kapitálu z rukou buržoasie do rukou celého kolektiva a tak odstranit třídní boj.

Podle Marxe má být v komunistickém řádě toto vlastnictví:

1. Společné vlastnictví všech výrobních prostředků, zavedené vyvlastněním kapitalistů.

2. Výtěžek práce je společným výrobkem celku. Jedné části tohoto výtěžku se použije

k další výrobě. Druhá část pak, určená jenom k spotřebě, má se rozdělit a stát se vlastnictvím soukromým. To je ono „soukromé vlastnictví, spočívající na vlastní práci“, o němž znovu a znovu mluví Marx (Sr. Engels: Anti-Dühring, sv. I., str. 201).

3. Stran rozdělování společného výtěžku práce rozlišuje Marx dvě období komunistické společnosti:

a) V prvním období komunistické společnosti se výtěžek rozděluje podle množství vykonané práce. V tomto období vládne ještě nerovnost.

b) V druhém (vyšším) období jednotlivec nemá žádné zvláštní právo na výtěžek své celkové práce; každý obdrží jen podle svých potřeb (Marx: Zur Kritik des socialdem. Parteiprogramm: v Die Neue Zeit, roč. 9., I., 566 násl.).

Komunismus chce tedy zavést kolektivní vlastnictví i výrobních prostředků i výtěžku kolektivní práce, a tím odstranit shora uvedené rozpory, které jsou v kapitalistickém řádě.

O soukromém vlastnictví praví Engels, že nemá být odstraněno, nýbrž obnoveno, „avšak na základě společného vlastnictví půdy a výrobních prostředků“ (Engels: Anti-Dühring, sv. I., str. 201). A v „Komunistickém manifestu“ se prohlašuje: „Komunismus se vyznačuje nikoli odstraněním vlastnictví vůbec, nýbrž odstraněním vlastnictví buržoasního. Avšak moderní buržoasní soukromé vlastnictví je posledním a nejúplnějším výrazem výroby a přivlastňování výrobků, které spočívají na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými. V tomto smyslu mohou komunisté shrnouti svou theorii v jedinou větu: zrušení soukromého vlastnictví“.

2. — Kritika komunistického pojetí vlastnictví.

A) Theorie hodnoty a nadhodnoty.

Marxovo tvrzení, že práce je jediným pramenem všech hodnot a že každá věc má cenu jen potud, pokud obsahuje nahromaděnou lidskou práci, odporuje skutečnosti. Neboť hodnota mnohých věcí se zvětšuje nebo zmenšuje nezávisle na lidské práci. Na př. cena vína vzrůstá s dobou; čím starší je víno, tím je cennější. Cena vína je různá také podle různých druhů vína, i kdyby vinař věnoval stejnou práci všem druhům vína. — Cena stromu stoupá se vzrůstem stromu, i když k tomu nebyla vynaložena žádná lidská práce. Cena ovoce je různá podle různých druhů ovoce. — Cena pozemku je větší nebo menší podle okolností nezávisle na práci, která se mu věnuje; závisí na tom, zda je blízko nebo daleko od dráhy, zda půda je úrodná nebo neúrodná atd.

Marxovo tvrzení, že při směně zboží se směňuje pouze lidská práce, obsažená ve zboží, a že tedy jedinečně lidská práce tvoří směnnou hodnotu každé věci, odporuje skutečnosti. Dejme tomu, že někdo s velkou prací a námahou zhotoví nějakou věc, kterou nelze upotřebit (na př. boty z lepenky). Taková věc je bezcenná, protože je neužitečná a neupotřebitelná. A naopak, dejme tomu, že někdo bez práce, náhodou nalezne vzácnou věc (šperk, drahokam). Takovou věc prodá za velkou cenu, třebaže tu nebyla vynaložena téměř žádná práce. Z toho je zřejmé, že

směnnou hodnotu netvoří jen množství lidské práce, nýbrž hlavně užitečnost a vzácnost věci. Věci neužitečné a neupotřebitelné nemají směnné hodnoty, i kdyby k jejich vyrobění byla vynaložena velká práce. Ale užitečnost věci sama nestačí. Jsou totiž věci velmi užitečné a potřebné, jako na př. vzduch, a přece nemají směnné hodnoty, protože je jich nadbytek; chybí jim tedy vzácnost.

Proti Marxově teorii o hodnotě a nadhodnotě svědčí i moderní způsob výroby. Vývoj moderní techniky dospěl k takové racionalisaci, že nyní už mohou být a skutečně také už jsou i takové tovární podniky, kde na obsluhu všech strojů stačí jenom nepatrné množství lidí, na př. sám podnikatel a jeho rodina. Pak ovšem tam, kde není dělníků, nemůže být ani neplacená dělnická „nadpráce“, a tedy ani vykořisťování. A dále v moderním způsobu výroby se též dělník může stát „vykořisťovatelem“, zakoupí-li si akcie průmyslového podniku. A pracuje-li v témže podniku, je „vykořisťovatelem“, poněvadž poskytl podniku kapitál, a zároveň je „vykořisťovaným“, jakožto dělník. Vykořisťuje sám sebe.

Je zřejmé, že se Marx dopustil omylu svou thésí, že nadhodnota (zisk) vzniká jenom z dělníkovy nadpráce. Neboť v úplně zmechanisované výrobě se může tvořit zisk i bez dělnické práce. Jinými slovy: i když se vyloučí jakékoliv vykořisťování námezdní práce kapitalistou, zbude ještě jiný pramen zisku (nadhodnoty), totiž strojní zařízení. Strojní zařízení je však výsledkem společné práce vynálezců, inženýrů, konstruktérů, ředitelů, dělníků a pod. Tedy nadhodnota čili zisk je dílem všech

pracujících v určitém oboru výroby a nejen výsledkem nezaplacené dělníkovy práce. — Vykořisťování dělníků může a musí být odstraněno spravedlivou mzdou a správným poměrem mezi kapitálem, a prací.

Z toho vidíme, že celá Marxova theorie o nadpráci a nadhodnotě se bortí. Zkušenost sama ji vyvrací.

Z toho je zřejmé, že Marxova theorie o hodnotě zboží je nesprávná. A proto je nesprávná i celá jeho theorie o nadhodnotě a nadpráci, založená na theorii o hodnotě.

B) Zákon o soustřeďování podniků a kapitálu.

Když roku 1897 socialisté chtěli oslavit 50. výročí vydání „Komunistického manifestu“, zkoumali též, zda se uskutečnily Marxovy předpovědi o soustřeďování podniků a kapitálu. Bernstein, jenž tuto otázku důkladně prostudoval, dospěl k závěru zápornému: „Zhoršení hospodářského postavení se neuskutečnilo jak je předvídal Manifest. Je nejen neužitečné, ale velmi pošetilé, zatajovat fakt, že ohromný vzrůst sociálního bohatství není provázen zmenšením počtu velkých kapitalistů, nýbrž naopak vzrůstem kapitalistů všeho druhu“.

Je třeba rozlišovat soustřeďování podniků a soustřeďování kapitálu. Soustřeďování podniků se uskutečňuje v některých oborech, ale soustřeďování kapitálu nikoli.

1. Soustřeďování podniků. — Marxovo tvrzení o soustřeďování podniků není zcela správné. V průmyslu je jakési soustřeďování podniků. Ale

z toho nelze vyvozovat, že se soustřeďuje také kapitál; neboť velkozávody převážnou většinou přešly do rukou akciových společností. Tedy velmi často spojení více závodů v jediný závod znamená jenom přechod vlastnictví z málo osob na více osob. — V z e m ě ě l s t v í však není téměř žádné soustřeďování podniků jak je patrné ze statistik z mnoha zemí. Příčina toho je ta, že když obyvatelstvo stále vzrůstá, je nutné obdělávat půdu vždy intenzivněji; a to je možné jen při menších a prostředních statcích. Jen tehdy totiž může majitel dokonale využít své půdy, když má o ní úplný přehled a zcela ji ovládá.

Co se týká řemesel, je pravda, že mnohá přešla v tovární výrobu. Ale je mnoho malých řemesel (na př. pokrývačství, natěračství, kominictví, zednictví, malířství, atd.), která nikdy nepřejdou v tovární výrobu. — Mimo to pro velkou část obyvatelstva, které žije na venkově, budou vždy nutné malé výrobní podniky pro místní potřeby. To platí zvláště o výrobě potravin, kterých je třeba každodenně a jež se snadno kazí (nesnadno se dopravují a uschovávají).

2. S o u s t ř e ě o v á n í k a p i t á l u. — Soustřeďování některých podniků je spojeno se soustřeďováním používání kapitálu, aniž je při tom soustřeďováno vlastnictví kapitálu. To se v nynější době uskutečňuje hlavně v akciových společnostech. Jako příklad stačí uvést Ameriku, kde je hospodářství velmi kapitalistické. R. 1927 v osmi největších průmyslových podnicích soustřeďený kapitál patřil:

u American Rolling Mill Cy	. 10.000	} akcionářů
u General Motors Corporation	. 66.000	
u United States Steel	179.000	
u Westinghouse Electric Cy	279.000	
u Standard Oil of New-Jersey	300.000	
u American Telephon and Telegraf Cy	360.000	
u Railway Cies	960.000	
u Public Utilities	. 2,610.000	

Je třeba podotknout, že ony akcie — jak je patrné ze statistik — jsou vlastnictvím velkého množství lidu ze všech společenských vrstev, dělníků zemědělců, řemeslníků atd.

Z toho je zřejmě vidět, že Marxovo tvrzení o stále větším soustředování kapitálu v rukou několika málo kapitalistů, je nepravdivé.

C) Theorie o zbědačování.

Ze statistik nynější doby a ze srovnání s dřívější dobou se dá jasně dokázat, že všeobecně vzato, příjmy nižších tříd lidu se značně zvýšily. Stačí pohlédnout na denní život, abychom poznali, že postavení nižších tříd lidu, zvláště průmyslového dělnictva, se nejen nezhoršilo, nýbrž velmi se zlepšilo. Stačí jen srovnat, jak se nyní dělnictvo šatí, jak se živí, jak se vzdělává, jak bydlí, jak se osvěžuje, jak cestuje, jak je o ně postaráno v době nemoci, úrazu, stáří atd.

To je nepopiratelná skutečnost, že proti dřívějšímu se postavení dělnictva v nynější době velmi zlepšilo.

Nelze tedy vůbec mluvit o postupném zbědačování proletariátu.

D) Pojem vlastnictví.

Komunismus se velice mýlí, když učí, že je nutno kolektivisovat všechny výrobní prostředky i výtěžek společné práce. Tím je zrušeno soukromé vlastnictví. I když Marx, Engels i Lenin tvrdí, že komunismus nechce zrušit soukromé vlastnictví, nýbrž „obnovit je na základě společného vlastnictví“, ve skutečnosti je soukromé vlastnictví odstraněno. Neboť i když pracující dělník obdrží za svou práci část výtěžku, dostává ji jen k vlastní spotřebě a nemůže s ní naložit podle své vůle. I když nynější sovětská Ústava v čl. 9. připouští jakési drobné, „přídomkové hospodářství“, činí tak jen z taktických důvodů, ježto se v prvních letech bolševismu ukázalo, že zavedení úplného komunismu se prozatím nedá uskutečnit. Ale v komunistickém plánu je později úplně odstranit soukromé vlastnictví. Tedy i když komunismus tvrdí, že nechce zrušit soukromé vlastnictví, přece ve skutečnosti je v něm soukromé vlastnictví zrušeno, protože komunismus nenechává člověku možnost volně disponovat s tím, co má. Je to podobné, jako když tvrdí, že nepopírá duši; ale ve skutečnosti — jak jsme viděli — ji popírá, poněvadž popírá její nehmotnost.

Komunismus se mýlí, když tvrdí, že je třeba kolektivisovat (zespolečnit) všechny výrobní prostředky, ano i výtěžek společné práce. Neboť zdravý lidský rozum i zkušenost ukazují, že to neprospívá obecnému blahu,

nýbrž velmi mu škodí. K dosažení obecného blaha je zásadně nutné soukromé, individuální vlastnictví.

Jak ihned uvidíme v dalším, stát může soukromé vlastnictví kontrolovat, ano i zestátnit, pokud je to nutné v zájmu obecného blaha. Ale přesto platí, že soukromé vlastnictví je odůvodněno svou sociální užitečností.

Předně, soukromé vlastnictví je nutné k udržení osobního zájmu, který podněcuje k práci a k hospodaření. Ze zkušenosti je totiž známo, že se každý pečlivěji stará o to, co je jeho vlastní, než o to, co je společné. Už staří Římané říkali: „Co je společně spravováno, to je společně zanedbáváno“. Je velmi dobře známa zkušenost, že v celku lidé pracující na společném, na „státním“, nevyvíjejí té horlivosti a podnikavosti, jako když pracují na svém vlastním. Bez podnikavosti však nemůže být vykonáno nic velkého v hospodářském životě. Kde chybí podnikavost a naděje na osobní prospěch, tam nastane v hospodářském životě brzy ochablost a stagnace.

Za druhé, soukromé vlastnictví je nutné k udržení pořádku ve společnosti. Hospodaření totiž vyžaduje řadu úkonů dispositivních. Proto, aby se zamezil zmatek, je nutné, aby každý měl své vymezené pole působnosti, kde může uplatňovat své právo volného disponování, svou práci a své schopnosti.

Konečně soukromé vlastnictví je nutné k zabezpečení pokoje a míru ve společnosti. Ze zkušenosti je totiž známo, že mezi těmi, kteří něco drží společně, daleko častěji vznikají sváry a nepokoje. Mimo to, za vlády kolektivního vlastnictví je velmi nesnadné

naléztí správné kritérium pro rozdělení spotřebních statků mezi různé členy společnosti. Poněvadž lidské potřeby mohou vzrůstat do nekonečna, proto za vlády kolektivního vlastnictví ukojování lidských potřeb je anebo se nutně zdá vždycky nepostačující. A tu v člověku vzniká pocit, že mu cosi chybí, co by mohl a měl mít. A z toho pak plyne nespokojenost. Avšak každý, kdo nemá možnost ukojit onen pocit nedostatku svou vlastní prací, cítí to jako nespravedlnost, jako následek špatného sociálního rozdělení požitků a břemen. Naopak zase, soukromé vlastnictví je přirozeným měřítkem požadavků každého jednotlivce vzhledem k množství spotřebních statků, s nimiž může volně nakládat. Když je soukromé vlastnictví snadno přístupné všem, pak si člověk opatří svou prací všechno to, po čem touží, a pak je s takovým stavem spokojen. Omezení spotřeby u každého jednotlivce závisí pak z velké části na člověku samém, neboť v takovém uspořádání vlastnictví si může člověk snadno svou prací opatřit, co považuje za potřebné. Je-li tedy v takovém uspořádání společnosti ukojení jeho potřeb nepostačující, je to pak jeho vlastní chyba.

Spokojenost s tím, co člověk má buď zásluhou svých předků nebo svou vlastní prací, je nutnou podmínkou pozemského štěstí. Nespokojenost s takovým uspořádáním vlastnictví, které nedovoluje člověku ukojit své přirozené a oprávněné potřeby, bývá pak pramenem neklidu a zmatků. Soukromé vlastnictví však, jak bylo naznačeno, zabezpečuje spokojenost občanů, a tím zabezpečuje klid a mír ve společnosti. Proto soukromé vlastnictví je nutné k zabezpečení pokoje a míru ve společnosti.

Ačkoli požadavek soukromého vlastnictví vyplývá z přirozeného zákona jako nutný prostředek k dosažení obecného blaha, přece přirozený zákon neurčuje, v jaké formě má být uskutečňováno soukromé vlastnictví. Zásada soukromého vlastnictví je všeobecná, neměnitelná, ale její aplikace může být různá podle různých poměrů v různých dobách, jak je patrné z dějin. Individuální vlastnictví není jen jakousi etapou vývoje, která bude po čase vystřídána jinou etapou. Zásada individuálního vlastnictví je neměnitelná a trvalá, tak jako je trvalá a neměnitelná lidská přirozenost, na níž se tato zásada zakládá.

Způsob soukromého vlastnictví se vyvíjí dále během doby. Rozmanité podmínky života i výroby a technický pokrok ve výrobě nutně vyvolávají nová pravidla a nové závazky i v oblasti vlastnictví. V nynějších poměrech vyrábějící podnik není už záležitostí čistě soukromou. Vedení továrny, zastavení práce a jiné podobné otázky se netýkají jedině osoby majitelovy, nýbrž týkají se stovek nebo tisíců dělníků a týkají se také jednoho z prvků hospodářské moci státu. Je tedy zcela přirozené, že v nynější době dělníci i stát chtějí uplatňovat svůj vliv na vedení podniku, a tak poněkud omezují právo volného disponování majitelova s podnikem. Děje se tak v zájmu obecného blaha. Podobně také převedení hlavních energetických zdrojů a velmi důležitých průmyslových oborů do vlastnictví státu a do společného hospodářství, může se někdy státi nutným pro obecné blaho. Obecné blaho je zde zároveň hranicí, pokud až může jít zestátňování. Tím však není nijak otřesena

neměnitelná zásada individuálního vlastnictví. Jen aplikace této zásady se může měnit podle potřeb obecného blaha.

E) Odstranění rozporů.

Ke komunistickému výkladu, že ze soukromého vlastnictví vznikají rozpory mezi výrobcí (dělníky) a vlastníky (podnikateli), poznamenáváme, že podle zásad zdravého rozumu i podle zásad křesťanských je třeba dobře rozlišovat soukromé vlastnění a obecné užívání vlastnictví (Sr. Sv. Tomáš: Theologická suma, 2 II, 66, 2). I když má člověk něco ve svém držení jako soukromé vlastnictví, nemá to jen výlučně pro sebe, nýbrž, pokud toho nepotřebuje, je povinen použít svého vlastnictví ve prospěch druhých. V individuálním vlastnictví je tedy obsaženo dvojí: právo volně nakládat s věcí, ale také povinnost nakládat s věcí nikoli zcela libovolně, nýbrž nakládat s ní tak, aby to vedlo k obecnému blahu. Když má někdo více, než sám potřebuje k svému slušnému živobytí a k zaopatření své rodiny, má svého majetku použít nikoli k mrhání, nýbrž tak, aby to bylo k obecnému blahu, t. j. schopným práce umožní výdělek a neschopným práce dá ze svého přebytku almužnu. Poskytnout nemajetným možnost výdělečné práce, odměněné spravedlivou mzdou, to je nejlepší prostředek, jak lze používat soukromého majetku k obecnému blahu, vzhledem k těm, kteří jsou schopni pracovat. Vůči těm pak, kteří nejsou schopni práce, držitelé majetku jsou povinni, pokud mohou, pomáhat jim almužnami. To je ono soukromé vlastnění, ale obecné užívání soukromého vlastnictví, totiž užívání k obecnému blahu.

Takovým způsobem bude možno časem odstranit zmíněné rozpory mezi různými třídami lidské společnosti.

F) Křesťanské stanovisko v této otázce.

Křesťanství hájí zásadu soukromého vlastnictví. Pro některé velmi důležité obory statků však připouští kolektivní vlastnictví, pokud je to nutné k obecnému blahu. Křesťanství dobře rozlišuje soukromé vlastnění věci a obecné užívání věci. Uznává právo na individuální vlastnictví, ale zdůrazňuje též povinnost používat přebytků pro obecné blaho.

To je tradiční nauka, kterou Pius XI. v encyklice „Quadragesimo anno“ vyjadřuje takto: „Člověku se jeho volné příjmy neoponechávají tak, aby jich používal podle své libovůle a podle svých choutek, totiž ty příjmy, kterých už nepotřebuje k slušnému a svému stavu přiměřenému živobytí“. A dále: „Jsou jisté kategorie statků, o nichž lze právem tvrdit, že musí být vyhrazeny kolektivu, jestliže z nich pochází taková hospodářská moc, že bez nebezpečí pro obecné blaho nemůže být ponechána v rukou soukromých osob“ (č. 114).

Křesťanství proti komunismu stále uznává oprávněnost i soukromého vlastnictví i nadbytku i kapitálu, ano i tehdy, když ho majitel zneužívá. Křesťanství dobře ví, že zavedením úplného komunismu statků by se nejen nedosáhlo pozemského blahobytu, nýbrž celá společnost by byla uvržena jen do větší bídy. Zkušenost učiněná v této věci v některých státech to potvrzuje.

KAPITOLA IV.

KOMUNISMUS A NÁBOŽENSTVÍ.

Chceme zde krátce vyložit, jak chápe komunismus náboženství, jaké stanovisko k němu zaujímá. Kritika náboženství tvoří podstatnou část komunistické nauky. Ano, komunistická nauka začíná kritikou náboženství. „Kritika náboženství je první podmínkou veškeré kritiky“, praví K. Marx. A pokračuje: „Kritika nebe se mění v kritiku země, kritika náboženství v kritiku práva, kritika theologie v kritiku politiky“. A na téže straně píše: „Požadavkem skutečného blaha lidu je zničení náboženství jakožto jeho klamného blaha“ (K. Marx: Zur Kritik der Hegel'schen Rechtsphilosophie, v revui Deutsch-Französische Jahrbücher 1844, sešit 1.).

1. Výklad komunistické nauky o náboženství.

Komunistickou nauku o náboženství lze shrnout do těchto dvou bodů:

a) Komunismus pokládá náboženství za formu filosofického idealismu, a proto je odmítá jako filosofický idealismus.

b) Komunismus pokládá náboženství za produkt a odraz hospodářských poměrů, za důsledek a prostředek vykořisťování člověka člověkem. A proto náboženství musí být odstraněno právě tak jako vykořisťování.

a) Náboženství jako forma idealismu.

S hlediska filosofického komunismus považuje náboženství za formu idealismu. Engels o tom píše: „Od velmi dávných dob, kdy lidé, úplně ještě neznalí stavby svého vlastního těla a podníceni sny, došli k představě, že jejich myšlení a cítění není činností jejich těla, nýbrž činností zvláštní duše, bydlící v těle a tělo opouštějící při smrti — od té doby si museli tvořiti představy o poměru této duše k vnějšímu světu. Odděluje-li se duše při smrti od těla a žije-li dále, nebylo důvodu vymýšlet si pro ni ještě zvláštní smrt; tak vznikla představa o její nesmrtelnosti, která se na onom vývojovém stupni nikterak nejeví jako útěcha, nýbrž jako osud, proti němuž nelze nic činit, a dosti často, jako u Řeků, je to hotové neštěstí. Nikoli náboženská potřeba útěchy, nýbrž úvaha vedla k nudné představě osobní nesmrtelnosti. Docela podobně, zosobněním přírodních sil, vznikli první bohové, kteří v dalším vývoji náboženství přijímají víc a více podobu mimosvětskou, až konečně přirozeným postupem abstrakčním, ba řekl bych skoro destilačním, z mnoha bohů, více méně omezených a navzájem se omezujících, vznikla představa o výlučném bohu monotheistických náboženství“ (Engels: Ludvík Feuerbach, Praha 1945, str. 42).

Jak bylo shora vyloženo, podle komunistické nauky neexistuje nehmotná a nesmrtelná duše, nýbrž jen hmota; neexistuje ani Bůh, nýbrž jen a jen hmota. Proto všechna naděje na lepší posmrtný život je pošetilostí a tedy všechno náboženství je nesmyslné, je pouze jistou formou filosofického idealismu. A proto musí být odstraněno jako idealismus sám.

b) Náboženství jako produkt a odraz
hospodářských poměrů.

S hlediska sociálního komunismus považuje náboženství za odraz nebo výtvor hospodářských podmínek.

Jak bylo shora vyloženo, podle komunistické nauky člověk je podstatně výrobce; a hospodářská výrobní činnost je první činnost, a je základem všech ostatních činností. Všechny ostatní lidské činnosti (filosofická, umělecká, politická, náboženská) jsou lidskými jen druhotně, protože vycházejí z myšlení, z ideologie; nejsou částí lidské a společenské podstaty; jsou druhotné, nepodstatné; nepatří k podstatě společnosti, nýbrž jen k nadstavbě, která vyrůstá z hospodářských poměrů.

Tak tedy i náboženství je pouze fantastický odraz hospodářských podmínek společnosti v daném okamžiku. Náboženství je pouze odraz abnormálního, nezdravého hospodářského stavu. Vyplývá z hospodářského stavu proto, že až dosud trvá rozpor mezi výrobou a vlastnictvím, a že svět je rozdělen na vykořisťovatele a vykořisťovaně. Náboženství je následek utlačování, ano i prostředek utlačování. Engels o tom praví: „Všechno náboženství je pouze fantastický odraz vnějších sil, které převládají v jejich denním životě; v tomto odrazu nabývají pozemské síly vzezření sil nadzemských. Na počátku dějin se odrážejí hlavně jen síly přírodní . . ., ale brzy se vedle nich objevují síly sociální, které se na počátku doby jeví lidem se stejným rysem nevysvětlitelné zvláštnosti a ovládají je stejnou zdánlivou nutností jako síly přírodní“ (Engels; Anti-dühring, str. 304).

Tuto Marxovu a Engelsovu nauku o náboženství shrnuje Lenin takto: „Soudobá společnost je vybudována na vykořisťování ohromných mas pracující třídy mizivou menšinou obyvatelstva, příslušející ke třídě držitelů půdy a kapitalistů... Hospodářské ujařmení dělníků vyvolává a dává nutně vznik všemožným druhům politického ujařmení, sociálního ponížení, zesurování a zatemnění duševního i mravního života mas... **Náboženství jest jednou z forem duchovního útlaku, který tíží vždy a všude lidové masy, ubité věčnou prací pro jiné, bídou a osamělostí. Bezmocnost vykořisťovaných tříd v boji s vykořisťovatelem budí stejně nevyhnutelně víru v lepší záhrobní život, jako bezmocnost divocha v boji s přírodou budí víru v bohy, ďábly, zázraky a pod. Toho, kdo po celý život pracuje a strádá, náboženství učí resignaci a trpělivosti v životěездеjším, utěšující ho nadějí v nebeskou odměnu. A ty, kteří žijí z cizí práce, učí náboženství dobročinnosti v životěездеjším, nabízejíc jim velmi lacině ospravedlnění pro celou jejich vykořisťovatelskou existenci a prodává jim za přijatelnou cenu poukázky na nebeskou blaženost. **Náboženství je opium pro lid.** Náboženství je druh duchovní kořalky, v níž otroci utápějí svoji lidskou podobu, svoje nároky na život, alespoň trochu hodný člověka“ (Lenin: O náboženství, Praha, nakl. „Májku“, str. 7).**

Náboženství tedy vzniká z vykořisťování člověka člověkem a zároveň je též prostředkem vykořisťování.

Poněvadž náboženství je důsledkem nespořádaného hospodářského stavu, přestane existovat, až budou odstraněny třídy a zavládne úplný komunismus. Náboženství je neslučitelné s komunismem. Jak bude vzrůstat komunismus, tak bude mizet náboženství. Dokud nezmizí vykořisťování, nezanikne ani náboženství. Osud náboženství je nerozlučně spjat s osudem kapitalismu.

Proto Lenin chce, aby byl veden především třídní boj, boj namířený přímo ke zničení kapitalismu a k zavedení komunismu. Nedoporučuje bojovat přímo proti náboženství. Praví též, že není nutné prohlásit se v komunistické propagandě za ateisty a není nutné zabránit křesťanům přístup do komunistické strany. Praví: „V žádném případě se nesmíme odchýlit k abstraktnímu, idealistickému stavění náboženské otázky, k „čistě rozumovému“, mimo třídní boj, — jak to často dělají buržoasní radikální demokraté. Bylo by nesmyslné domnívat se, že ve společnosti, vybudované na nekonečném ujařmení a zesurování pracujících mas, by'o by možno čistě kazatelskou cestou rozptýlit náboženské předsudky. Byla by to buržoasní omezenost, kdybychom zapomínali na to, že náboženské ujařmení lidstva je pouze produkt a odraz hospodářského jha uvnitř společnosti. Žádnými knížkami a žádným kázáním nelze proletariát osvitit, jestliže nebude osvitěn vlastním zápasem proti temným silám kapitalismu. Jednotnost tohoto opravdu revolučního zápasu ujařmené třídy za zřízení ráje na zemi je pro nás důle-

žitější než jednotnost mínění proletářů o ráji na nebesích. — Proto nemluvíme a nemusíme v našem programu mluvit o našem atheismu. Proto nezabraňujeme a nemusíme zabraňovat proletářům, kteří si uchovali ty nebony pozůstatky starých předsudků, aby se sblížovali s naší stranou... Pro nás je nutno bojovat proti nedůslednosti kterýchkoli „křesťanů“, ale to vůbec neznamená, že by se měla náboženská otázka vyzdvihovat na první místo, jež jí vůbec nepatří, že by se mělo připouštět rozdrobení sil opravdu revolučního hospodářského i politického boje k vůli míněním a nápadům třetího řádu, které rychle pozbývají veškerého politického významu a jsou rychle již samotným průběhem hospodářského rozvoje vyhazovány do komor pro haraburdí“ (Lenin, tamtéž str. 12).

Náboženství je ovšem nejen následek útlaku, nýbrž také prostředek útlaku. Kapitalisté ho používají k ospravedlnění svého útlaku, chtějí jím přesvědčit pracující lid, aby oddaně a poslušně přijal jejich utlačování. Lenin o tom píše: „Právě to je zvláštní cenou pravoslavy, že učí snášeti bolest bez protestu. Jaká to výhoda vládnoucí třídy! Když společnost je utvořena tak, že jen nepatrná část drží bohatství a moc, zatím co dav nezná nic jiného než odříkání a trudné povinnosti, je přirozené, že sympatie vykořisťovatelů jde k náboženství, které učí trpěti bez odporu pozemské peklo v očekávání tak zvaného nebeského ráje“ (Lenin: O náboženství, str. 42).

Komunisté přiznávají, že ačkoli náboženství patří do hospodářské nadstavby, přece má značný vliv na hospodářský život: zdržuje uskutečnění komunismu. A by

se tedy uspíšilo uskutečnění komunismu, nesmí se přehlížet tato překážka, kterou je náboženství. Proti náboženství se musí vésti vytrvalá, obratná, soustavná propaganda. Každý komunista je k tomu zavázán. „Naše strana“, píše Lenin, „je svazem uvědomělých, pokročilých bojovníků za osvobození pracující třídy. Takový svaz nemůže a nesmí se chovati lhostejně k neuvědomělosti, zatemnělosti a tmářství náboženských vyznání... Náš program je celý vybudován na vědeckém a při tom materialistickém nazírání na svět. Výklad našeho programu proto také nutně obsahuje vysvětlení skutečných historických i hospodářských kořenů náboženské mlhy. Naše propaganda zahrnuje v sobě nutně i propagandu atheismu; vydávání příslušné vědecké literatury, kterou státní, samoděržavná, nevolnická moc dosud přísně zakazovala a pronásledovala, musí býti jedním z odvětví naší stranické práce. Budeme nyní pravděpodobně nuceni řídit se radou, kterou jednou Engels dal německým socialistům: překládání a masové rozšiřování francouzské osvětové a atheistické literatury 18. století“ (Tamtéž, str. 10 násl.).

A o něco dále Lenin praví: „Marxismus je materialismus. V této roli je stejně nelítostně nepřátelský náboženství jako materialismus encyklopedistů 18. století, nebo materialismus Feuerbachův. To je jisté. Dialektický materialismus Marxe a Engelse však jde dále než encyklopedisté a Feuerbach, používaje materialistické filosofie v oblasti dějin, v oblasti sociálních věd. Musíme bojovat s náboženstvím. Tot abeceda materialismu vůbec, a tedy i marxismu. Marxis-

mus však není materialismus, který by ustrnul při abecedě. Marxismus jde dále. Říká: nutno u m ě t i bojovat s náboženstvím a k tomu je potřeba materialisticky vyložití pramen vědy a náboženství u mas. Boj s náboženstvím nelze omezovat abstraktně-ideologickým kázáním, nelze jej vyústiti v takovéto kázání, tento boj nutno uvést i ve spojitost s konkrétní prací třídního hnutí, namířeného k odstranění sociálních kořenů náboženství“ (Lenin: O náboženství, str. 18).

Dále komunismus prohlašuje, že ačkoli protináboženská propaganda je v jeho programu, přece se nesmí stát upřílišenou, t. j. nesmí klást náboženské zájmy na první místo. Proto komunismus též vyžaduje, aby se stát nevměšoval do náboženství, a aby všem občanům popřál plnou svobodu svědomí, a proto ať je provedena rozluka, Církve od státu. Lenin o tom píše: „Náboženství musí být prohlášeno za soukromou záležitost... Žádáme, aby náboženství bylo soukromou věcí vůči státu. V žádném případě však je nemůžeme považovati za soukromou věc vůči vlastní straně. Stát nemá nic společného s náboženstvím. Náboženské společnosti nesmějí býti spojeny se státní mocí. Každý musí míti úplnou volnost vyznávat jakékoli náboženství nebo nevyznávat žádné, to jest býti bezvěrcem, jakým obvykle jest každý socialista. Náboženské vyznání nemá naprosto býti důvodem, aby byly činěny rozdíly v právech občanů... Nesmí býti žádných státních výdajů na církve, žádných výdajů státních peněz na církevní a náboženské společnosti, jež se musí státi úplně svobodnými a na

úřadech nezávislymi spolky občanů-souvěrců... Úplné oddělení církve od státu, toť požadavek, který klade socialistický proletariát soudobému státu i soudobé církvi“ (Tamtéž, str. 8 násled.).

Podobně v Ústavě SSSR článek 124. prohlašuje: „Aby státním občanům byla zajištěna svoboda svědomí, je církev v SSSR odloučena od státu a škola od církve. Všem občanům se přiznává svoboda výkonu náboženských obřadů a svoboda protináboženské propagandy“.

V oficiální příručce dialektického materialismu, vydané r. 1934 pro posluchače universit SSSR, se praví: „Materialistické pojetí historie pozvedlo protináboženský boj na nejvyšší stupeň. Smíření s náboženstvím a umírněné chování, flirtování s kněžstvem nebo snášlivost k němu jsou naprosto cizí marxismu a s ním neslučitelné. Ať se jedná o židovství nebo křesťanství, o církve žijící nebo nežijící, o sekty; o tolstojovské náboženství, o Feuerbachovo „náboženství lásky“, nebo „náboženský ateismus“ Lunačarského z r. 1908, proti všem těmto formám smíření nebo sblížení dialektický materialismus vede nesmířitelný, zničující boj“ (Str.134; uvedeňo v G. Ledit: Náboženství a komunismus. Olomouc 1938, str. 20 násled.).

Lenin a přední komunisté doporučují protináboženskou propagandu, nikoli však protináboženské pronásledování. Vědí totiž dobře, že pronásledováním a mučením křesťanů se jen pracuje ve prospěch křesťanství, že krev mučedníků je semenem křesťanů. Komunistická taktika protináboženské propagandy je mnohem účin-

nější k dosažení komunistických cílů, než otevřené protináboženské pronásledování.

c) Komunistická morálka.

Jak už bylo shora vyloženo, komunismus popírá absolutní, neměnitelné, obecně platné normy lidského jednání, neboť prý relativismus neplatí jen v oboru poznání, nýbrž i v oboru praktického jednání. Engels vykládá, jak představy o dobru a zlu se stále mění podle různých dob a národů; ano i v téže době se podávají různé morálky. Podle Engelse každá třída má morálku svou, ano i každý stav má svou morálku; obecně platná morálka neexistuje.

Lenin ve své řeči, kterou měl 2. října 1920 na 3. Vše-ruském sjezdu komunistického svazu mládeže, řekl: „V jakém smyslu popíráme morálku, mravnost? V tom smyslu, v němž jsou hlášány buržoasií, která tuto mravnost odvozuje z příkázání božích. Zde přirozeně říkáme, že na boha nevěříme... Popíráme každou mravnost, která je odvozována z nadpřirozených, beztřídních pojmů. Prohlašujeme to za podvod, za klamání, za ohlupování dělníků a rolníků v zájmu statkářů a kapitalistů. Prohlašujeme, že naše mravnost je úplně podrobena zájmům proletářského třídního boje. Naši mravnost odvozujeme ze zájmů proletářského třídního boje“ (Lenin: O náboženství, str. 66).

V tomto smyslu mluví Lenin též ve své knížce „Dětská nemoc levičáctví v komunismu“, kde praví: „Je nutné dovésti se postavití na odpor proti všemu tomu, podstoupíti vše a všechny oběti, dokonce, v případě nut-

nosti, použití všech úskoků chytrostí, nelegálních metod, umlčení, zatajování pravdy, jen abychom mohli proniknouti do odborů, zůstatí v nich, pracovatí v nich komunisticky, ať již by to stálo cokoli“.

Taková je tedy v hlavních rysech komunistická morálka: dobro je pojem měnivý; dobré a dovolené je všechno, co vede k uskutečnění komunistických cílů, ať už je to podvod, lež, zatajování pravdy; a pod.

2. Kritika komunistické nauky o náboženství.

a) Komunismus neprávem ztotožňuje náboženství s filosofickým idealismem.

Podle idealismu jediná realita je idea, myšlenka. Všechno vnější svět je pouze vývojem této ideje. Svět je pouze naše představa. Jenom naše představa je skutečnost, všechno ostatní je neskutečné, všechno ostatní je klam.

Naproti tomu však v náboženství Bůh není jen idea, která vznikla v našem rozumu, nýbrž Bůh je skutečná bytost, nezávislá na našem vědomí; je realitou bez ohledu na to, zda my ji uznáváme nebo neuznáváme. — A speciálně v křesťanském náboženství Kristus není jen filosofická idea, nýbrž skutečná bytost, skutečný Boho-člověk, který se narodil v určitou dobu v Betlemě, který žil a pracoval v Nazaretě, který kázal a učil v Palestině, a konečně zemřel na kříži a vstal z mrtvých. To všechno je skutečnost, nezávislá na našem přemýšlení a výkladu. A tato skutečnost v sobě obsahuje jiné sku-

tečnosti: skutečnost mravního zla a skutečnost vykoupení. Na skutečnost mravního zla, které ve světě existovalo nezávisle na úvaze kteréhokoli filosofa dávno před Kristem, odpovídá Kristus svou skutečnou smrtí na kříži, svým skutečným vykóupením lidstva od skutečného zla.

Tyto skutečnosti jsou základem křesťanského náboženství. Jsou to skutečnosti objektivní, jež se nijak neshodují s hegelovským idealismem, podle něhož jedinou skutečností je idea, a všechn vnější svět je pouze projevem a vývojem této ideje. Křesťanské náboženství je svrchovaně realistické, a proto odsuzuje filosofický idealismus jako nepřijatelný blud.

Omyl komunismu v této otázce pochází z toho, že Marx nekriticky přijal od Hegela výklad náboženství, a speciálně křesťanství. Podle Hegela totiž Bůh i duše jsou výtvozem našeho myšlení a existují pouze závisle na našem vědomí. V tom smyslu Hegel a jeho stoupenici vysvětlovali náboženství, a speciálně náboženství křesťanské, takže podle nich Kristus je pouze jakési skutečnění ideje. Marx pak nekriticky přijal Hegelův výklad náboženství a ztotožnil náboženství s hegelovským idealismem. A proto když právem odmítl hegelovský idealismus, odmítl zároveň i náboženství podle výkladu Hegelova. Zde však učinil osudnou chybu; nepostřehl totiž, že se Hegel ve svém výkladu náboženství zmýlíl a že Hegelův výklad náboženství, Boha a duše je nepravdivý, že neodpovídá skutečnosti.

Komunismus se tedy velmi mýlí, když ztotožňuje křesťanské náboženství s hegelovským idealismem.

Dále názor, jež zastává komunismus, že náboženství vzniklo z bázně a z bezmocnosti člověka vůči přírod-

ním silám nebo vůči sociálním silám, je dávno vyvrácen nestrannými a objektivními badateli, zvláště ethnology. „Ani strach nemůže být tvůrčím náboženským prvkem. Strach je smyslový pocit, výraz slabosti proti nepřátelskému. Ze strachu před nepřátelským může povstati útek, ale nikdy náboženská úcta tak, jak je zjištěna v podstatě náboženského smýšlení a cítění. Ustrašené uctívání přírodních sil je teprve pozdní pobloudění, které povstalo, když člověk úpadkový neuměl samostatně mysliti a proto byl instinktivně proniknut strachem, že by se mohl mýliti a býti oklamán a jinak poškozován“ (E. Soukup: Filosofie náboženství. Praha 1935, str. 20).

Ethnologové na základě důkladného, objektivního a mnoholetého bádání také proti komunistickému tvrzení dokazují, že původní náboženství lidstva není monoteismus, nýbrž polyteismus, a že monoteismus se vyvinulo z polyteismu.

b) Komunistický náboženství považuje za produkt a odraz hospodářských poměrů.

Komunistická nauka o náboženství vychází z nesprávného předpokladu, že existuje toliko hmota, z níž se odvozuje všechno ostatní, a že tedy hmotná hospodářská činnost je základem, z něhož jako nadstavba vyrůstají všechny ostatní lidské činnosti, filosofie, umění, politika i náboženství. Je však zřejmé, že důsledky vyvozované z nesprávného předpokladu jsou nesprávné.

Bylo zde už shora vyloženo, jak odporuje zkušenosti komunistický výklad, že náboženství je produkt a od-

raz hospodářských poměrů. Ze zkušeností a z dějin je zřejmé, že to nejsou jen hmotné síly, jež hýbou světem, nýbrž že mezi nejsilnější pohnutky lidského jednání náležejí pohnutky náboženské a mravní.

Marx se ani nepokusil o důkaz pro své tvrzení, že hospodářské poměry jsou základní příčinou každé ideologie, a tedy i příčinou náboženství. Takový důkaz je prostě nemožný, neboť — jak správně praví T. G. Masaryk — „ideologii jen z poměrů hospodářských vyložit vůbec nelze“. Není možno vyložit důvody jen hospodářskými, že na př. Kristus a jeho apoštolé založili náboženské hnutí, které působí už po dva tisíce let v celém světě, a dalo svůj ráz celé evropské kultuře, ačkoli křesťanství staví hospodářské zájmy do pozadí.

Není možno důvody jen hospodářskými vyložit křesťanské mučedníky. Kolik milionů mučedníků obětovalo i svůj život jen z náboženských pohnutek!

Ani mohamedanismus ani buddhismus ani protestantismus ani jiná velká náboženství nelze vyložit jen z hospodářských poměrů, jak jsme už shora vyložili.

Rozumně uvažující člověk snadno poznává, že existuje Bůh, jakožto první příčina celého vesmíru i člověka; poznává, že Bůh jako nejvyšší Dobro je též jeho posledním cílem. Uznání Boží svrchovanosti a podrobení vůle a celého života Bohu, to je původ náboženství a zároveň podstata náboženství. Z toho lze viděti, že náboženství nevyrůstá z hospodářských poměrů; ani nevychází jen z fantasmie, nýbrž ze skutečnosti, z faktu, že existuje Bůh, původce a poslední cíl člověka a z faktu, že člověk má nehmotnou a nesmrtelnou duši.

Ke komunistickému tvrzení, že náboženství je o p i u m p r o l i d, že kapitalisté užívají náboženství jako omamného prostředku k utlačování proletariátu krátce poznamenáváme, že bohužel někdy kapitalisté zneužívají náboženství k takovému účelu. Ale takové zneužívání křesťanského náboženství nikterak nevyplývá z křesťanství samého. Křesťanské náboženství totiž učí především lásce, (je to náboženství lásky); učí též spravedlnosti; křesťanské náboženství zakazuje jakýkoli útlak, jakoukoli nespravedlnost a nelásku. Není všechno křesťanské, co činí křesťané, jako není všechno komunistické, co činí komunisté. Přehmaty a nesprávnosti některých kapitalistů — křesťanů nelze ztotožňovati s křesťanstvím. Všechn útlak a všechnu nespravedlnost musíme odsoudit. Ten nemá nic společného s náboženstvím, zvláště ne však s náboženstvím křesťanským.

Dále ke komunistickému tvrzení, že náboženství je klamání lidu poznamenáváme, že v takovém výroku se bere pojem náboženství příliš mlhavě a všeobecně, takže se tu neprávem ztotožňuje jakékoli přirozené náboženství s náboženstvím křesťanským. Je pravda, že v některých přirozených náboženstvích (na př. v náboženství černochoů) bývá provozována magie a bývají konány leccjaké úkony, jimiž bývá lid klamán. Ale to nelze říci o náboženství křesťanském. Kristovo náboženství neobsahuje nic nesprávného a ani nepřipouští žádné klamání. Z toho, že v některých přirozených náboženstvích je lid někdy klamán, nelze vyvozovat, že se tak děje i v náboženství křesťanském.

c) Kritika komunistické nauky o mravnosti.

1. Komunismus neprávem považuje mravnost za produkt a odraz hospodářských poměrů.

Komunistická nauka o mravnosti vychází z nesprávného předpokladu, že existuje pouze hmota a že se z hmoty odvozuje všechno ostatní, a že tedy hmotná hospodářská činnost je základem, z něhož vyrůstají všechny ostatní činnosti a všechny ideologie, a tedy i mravnost.

Viděli jsme však (v kap. 2.), že tento komunistický předpoklad je nesprávný. Poznali jsme, jak tento komunistický výklad odporuje zkušenosti i zdravému rozumu. Ukázali jsme z dějin, že to nejsou hmotné síly jež hýbou světem, nýbrž hlavně duchovní síly, mezi nimi pak především pohnutky mravní.

„Marxův amoralism — píše T. G. Masaryk — je psychologický a sociologický utopism. Je právě nemožný. Společnost je organisována netoliko technicky a hospodářsky, nýbrž také ethicky — právo a mravnost jsou potence reální, sociální, jsou oprávněny“ (Otázka sociální. Praha 1936, sv. 2, str. 222).

2. Komunismus mylně tvrdí, že není neměnitelného mravního zákona, že mravní zásady se stále mění během doby.

Zde komunismus nerozlišuje příkazy přirozeného zákona a příkazy zákona pozitivního.

Positivní zákon se může měnit, protože to, co přikazuje není nutné svou povahou. Proto lidský zákon se může měnit a) buď se strany látky, která se pro různé dobové a místní okolnosti stala méně užitečnou k dosažení cíle; b) nebo se strany poddaných, jimž podle jejich odlišných postavení prospívají odlišné zákony; c) nebo se strany zákonodávce, jenž chce své poddané vésti k většímu dobru postupně, a proto jim napřed ukládá, co je snadnější, potom však i to, co je obtížnější.

Přirozený zákon je však vnitřně (svou povahou) neměnitelný. Ačkoli se může měnit zevně připojením pozitivních zákonů, přece formálně je vnitřně neměnitelný, takže se z něho nemůže nic odstranit nebo vynechat. Co je příkazem přirozeného zákona, to nikdy nemůže přestat zavazovat. Přirozený zákon se totiž zakládá na rozumové přirozenosti s jejími nutnými vztahy k jiným věcem, hlavně k poslednímu cíli. Proto obsahuje pouze to, co je svou přirozeností vnitřně dobré nebo špatné, co nutně vede k poslednímu cíli nebo od něho odvrací, nezávisle na jakémkoli pozitivním ustanovení. Proto jako jeho základ, jeho předmět a poslední cíl jsou neměnitelné, tak i přirozený zákon sám je svou povahou neměnitelný. — Sem patří na příklad první příkaz přirozeného zákona: Čiň dobro a varuj se zlého! Sem patří též všechna přikázání desatera.

Může se však změnit látka některých příkazů nebo jejich okolnosti. Když nastane taková změna látky nebo okolností, pak zákon nezavazuje. Někdy se totiž mohou okolnosti tak změnit, že ačkoli zásady zákona se ne-

mění, přece pro tyto změněné okolnosti zde nelze aplikovat onen zákon. Může se tedy státi, že fyzicky týž úkon, který je přirozeným zákonem přikázán (nebo zakázán), v tomto určitém případě není přikázán (nebo zakázán), protože je morálně jiný, neboť se změnily okolnosti. Na př. přirozený zákon velí dáti každému, co jest jeho. Má-li tedy na př. Petr svou zbraň uschovanou u Pavla, je Pavel povinen mu ji vrátit. Žádá-li však Petr svou zbraň, chtěje zabít nevinného člověka, pak Pavel není povinen mu ji dát. — Nebo jiný případ: Přirozený zákon velí zachovat svěřené tajemství. Někdy však láska i zákonná spravedlnost vyžadují vyjevení tajemství, když totiž je to nutné k odvrácení přiměřeně závažného poškození. Může to býti nutné k odvrácení obecného poškození státu nebo Círky, nebo toho, kdo svěřil ono tajemství, nebo jiného nevinného nebo i sebe samého.

Z toho vidíme, že komunismus nesprávně tvrdí, že není neměnitelného mravního zákona.

3. Komunismus mylně tvrdí, že každá třída má svou zvláštní morálku. Tím míní morálku zcela zvláštní, takže na př. co je v jedné třídě považováno za mravně dobré, v jiné je pokládáno za mravně špatné.

Pravda však je, že morálka je formálně a jednoduše jedna pro všechny lidi kterékoli doby neb kteréhokoli místa, protože všichni lidé mají touž přirozenost, směřující k témuž k poslednímu cíli.

Poněvadž však jdou k tomu cíli různými cestami v rozličných stavech a povoláních, proto jednotlivě

stavy a povolání mají (kromě neměnitelných přirozených zákonů) ještě některé své zvláštní pozitivní zákony podle svých vlastních potřeb.

4. Komunismus je nedůsledný i v morálce.

S jedné strany komunismus podvrací morálku svým tvrzením, že její zásady se mění podle různých hospodářských poměrů. S druhé strany však se dovolává věčně platného zákona spravedlnosti. Jakým právem se komunismus odvolává na zásadu spravedlnosti, když všechny mravní pojmy považuje za relativní, za proměnlivé?

Z á v ě r.

Z předešlých úvah dospíváme k tomuto závěru: o komunismu:

„Je to soustava plná bludů a sofismat, v rozporu s rozumem i s Božím zjevením. Rozvrací sociální řád, poněvadž jej ničí v samých základech. Zneuznává pravý původ podstaty a účelu státu. Popírá práva lidské osobnosti, její důstojnost a svobodu“. (Encyklika Pia XI.: „Divini Redemptoris“ č. 14).

K tomu dodáváme, že ačkoli komunismus je největší blud moderní doby, přece v něm není všechno jen lež a nesprávnost. Každý blud mívá v sobě aspoň trochu pravdy. Komunismus má pravdu, když zamítá hegelovský idealismus a zdůrazňuje objektivnost našeho poznání; ale nemá pravdu, když popírá existenci ducha nezávislého na našem vědomí, když popírá existenci Boha a existenci duchového principu v člověku, nehmotnou lidskou duši. Komunismus má pravdu, když poukazuje na nespravedlivé vykořisťování člověka člověkem; ale nemá pravdu, když chce toto vykořisťování odstranit třídním bojem, diktaturou proletariátu a zavedením beztržní společnosti. Komunismus má pravdu, když poukazuje na nesprávné uspořádání hospodářského života v moderní době; ale nemá pravdu, když chce dosáhnout nápravy úplnou kolektivisací všech výrobních prostředků i výtěžku kolektivní práce. Komunismus má pravdu, když zamítá idealistický výklad náboženství; ale nemá pravdu, když s idealismem ztotožňuje a odmítá i křesťanství.

Všechny nesprávnosti komunismu vyplývají z jeho dialektického materialismu, který je jeho základní thesís. Z dialektického materialismu vyplývá jeho nesprávná nauka o třídním boji, o jeho příčině průběhu a konečném výsledku; dále též nesprávná nauka o kolektivizaci všech výrobních prostředků a výtěžku kolektivní práce; nesprávná nauka o původu a účelu státu; nesprávná nauka náboženství; nesprávná nauka o mravnosti, o používání jakýchkoli prostředků k dosažení zamýšleného cíle.

Komunismus je zároveň blud velmi svůdný, protože slibuje vytvoření ráje zde na zemi. Mnozí utlačovaní se hlásí ke komunismu jen proto, že jim slibuje lepší pozemský život. Nevědí nebo nechtějí vědět, že komunismus je soustava plná bludů a nesprávností, a že bludné a lživé jsou i všechny komunistické sliby o vytvoření ráje na zemi.

Proto myslící člověk ani uvědomělý křesťan nemůže přijmout komunistický názor ani jej podporovati. Myslící člověk musí proniknout k podstatě tohoto názoru a nezastavit se u některých vedlejších, snad dobrých věcí. A proto jej musí odmítnout.

Musíme pracovat o obnovu sociálního řádu, ale na jiných základech, než jsou zásady dialektického materialismu, totiž na zásadách zdravého rozumu a na zásadách křesťanství.

OBSAH

Úvod	3
Kapitola 1. Filosofické základy komunismu	5
Kapitola 2. Sociologické základy komunismu	. 21
Kapitola 3. Komunismus a vlastnictví .	. 38
Kapitola 4. Komunismus a náboženství	. 56
Závěr	. 75

Vydavatel	Domínkánská edice Krystal v Olomouci
Řídí	Dr Silvěstr Braitó O. P.
Napsal	Dr Antonín Čala O. P.
Název	ZÁKLADY KOMUNISMU
Svazek	82.
Vydání	I.
Roku	L. P. 1946
Vytiskla	Tiskárna „Typos“ v Olomouci
Cena	Kčs

Cena Kčs 10.—